

**Meerjarenraming
2023 - 2026**

Inhoudsopgave meerjarenraming 2023 - 2026

Inleiding	2
Hoofdstuk 1. Meerjarenprogrammaplan 2023 - 2026	3
Hoofdstuk 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2023 - 2026	
- A Ontwikkelingen	22
- B Uitgangspunten en normen	24
- C De meerjarenraming 2023 - 2026 in cijfers	26
- D De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen	31
- E Weerstandsvermogen	37
- F Risicoparagraaf	39
- G Investeringsprogramma	44
- H Financiering	44
Bijlage	
Meerjareninvesteringschema (MJI) 2023 – 2026	45

Inleiding

Het doel van de meerjarenraming (MJR) is het DB de gelegenheid te geven een begroting voor het volgende jaar op te stellen die aan de door het AB vastgestelde kaders voldoet.

De MJR bestaat uit een beleidsmatig- en een financieel gedeelte. Het beleidsmatige deel is ingedeeld in programma's. In deze programma's zijn de beleidsdoelen, ambities en acties van het waterbeheerprogramma 2022 – 2027 opgenomen.

De ambities van het Coalitieakkoord (2019 – 2023) zijn verwerkt en niet afzonderlijk opgenomen.

Als gevolg van de sterk aantrekkende wereldeconomie in de eindfase van Covid-19 is de vraag naar goederen en grondstoffen sterk gestegen. Daardoor is sprake geweest van een oplopende inflatie. De inflatie is begin 2022 als gevolg van de oorlog in Oekraïne opnieuw sterk toegenomen. Met name op de energie- en oliemarkt zijn de prijzen sterk gestegen. In de meerjarenraming 2023-2026 is een inschatting gemaakt van de gevolgen hiervan voor ons waterschap. Onder "uitgangspunten" wordt hier verder op ingegaan.

Hierbij moet wel aangetekend worden dat het uiterst onzeker is op welke wijze de (economische) situatie zich verder zal ontwikkelen de komende tijd. Er is geen zicht op de duur van de huidige periode van extreme inflaties en wanneer zich dit gaat stabiliseren. Na de coronapandemie is de oorlog in Oekraïne een nieuwe schok voor de economie. Deze opeenvolging van schokken is ongekend in aard en omvang. Dat bemoeilijkt het voorspellen van de economische impact ervan. Wij baseren ons op de ramingen van het CPB en DNB, maar deze ramingen zijn ook met veel onzekerheid omgeven.

Specifiek is het de vraag hoe de energieprijzen zich gaan ontwikkelen. Aangezien ons gascontract met Gazprom uiterlijk in oktober 2022 (conform de sancties tegen Rusland) beëindigd moet worden, is vanaf dit moment sprake van sterk toegenomen kosten voor gas (zie verder onder uitgangspunten). Tot en met 2023 zijn de elektriciteitsstarieven voor ons waterschap vastgelegd, hierna is het uiterst onzeker. Daarom zijn drie "indicatieve" scenario's opgesteld, waarin de elektriciteitsprijzen respectievelijk met 10%, 50% of 100% stijgen ten opzichte van onze huidige, nog lage, tarieven.

We zullen in het najaar de begroting 2023 opstellen op basis van de dan bekende gegevens.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1, het meerjarenprogrammavoorstel, wordt per programma ingegaan op onze visie en de beleidsdoelen. Hierbij is het ontwerp waterbeheerprogramma 2022 – 2027 het vertrekpunt. Aan het slot van de programma's geven we een overzicht van de netto exploitatiekosten per programma voor de meerjarenperiode en een samenvatting van het meerjareninvesteringsprogramma (MJI).

Hoofdstuk 2, van de meerjarenraming, bevat de financiële beschouwingen bij de MJR.

In **paragraaf A** worden de belangrijke ontwikkelingen genoemd waarop de MJR is gebaseerd.

Paragraaf B bevat de financiële uitgangspunten en normen die zijn gehanteerd bij het samenstellen van de MJR. In **paragraaf C** wordt in totalen een overzicht gegeven van de kostenontwikkelingen tot en met 2026.

Paragraaf D geeft de ontwikkeling van de waterschapsbelastingen weer en de kostenontwikkeling per taak. In **paragraaf E** wordt het weerstandsvermogen behandeld gevolgd door

paragraaf F de risicoparagraaf. **Paragraaf G** betreft het investeringsprogramma en ten slotte

paragraaf H de financiering voor de komende jaren.

Als bijlage is het meerjareninvesteringsprogramma (MJI) 2023 – 2026 opgenomen.

HOOFDSTUK 1. Meerjarenprogrammplan 2023-2026

Het waterschap heeft als taak te zorgen voor veiligheid, voldoende water en schoon en ecologisch gezond water. In het Waterbeheerprogramma 2022-2027 is voor deze taken aangegeven welke opgaven we hebben, nu en in de toekomst, welke doelen we willen bereiken en op welke wijze we dat willen bereiken. Er zijn strategische keuzes uitgelegd en er zijn inrichtingsmaatregelen beschreven.

Aanvullend op het strategisch beleid en de inrichtingsmaatregelen worden de doelen bereikt door operationeel beheer. Het dagelijks beheer van bijvoorbeeld de stuwen en de gemalen, het beheer en onderhoud, het muskusrattenbeheer, de vergunningverlening en handhaving en het beheer van de zuiveringsinstallaties bepaalt mede het behalen en behouden van de doelen.

Als waterschap hebben wij, naast onze kerntaken, te maken met maatschappelijke ontwikkelingen die invloed hebben op ons werk en waar wij een rol in spelen. Deze ontwikkelingen en opgaven behoren niet direct tot onze kerntaken, maar kunnen invloed hebben op hoe wij onze kerntaken uitvoeren en op het behalen van onze doelen en opgaven.

Dit hoofdstuk met daarin het meerjarenprogrammplan geeft onze beleidsopgaven (acties) voor de komende jaren weer. De thematische indeling van het waterbeheerprogramma volgen we hierbij. De nummering is gelijk aan het waterbeheerprogramma.

Eerst worden per programma onze ambitie en beleidsdoelen in de periode 2022-2027 weergegeven. Dit komt overeen met het waterbeheerprogramma. Zie hiervoor de hoofdstukken 5 tot en met 11 van het waterbeheerprogramma. In een doelenboom per programma staan de diverse subdoelen in relatie tot het bovenliggende doel opgenomen. Vervolgens zijn per programma de ingekaderde maatregelen (de acties) opgesomd. Aan sommige subdoelen zijn geen concrete maatregelen gekoppeld (bij voorbeeld 9.1 peilbeheer) omdat geen specifieke maatregelen nodig zijn.

Om de continuïteit te waarborgen wordt in de meerjarenraming en de begroting gewerkt met drie vaste programma's: veiligheid, watersystemen en organisatie. De thema's uit het waterbeheerprogramma worden - in financiële zin - in deze programma's verwerkt. Hierbij is onderscheid gemaakt in de te bereiken doelen en de wijze waarop wij hieraan invulling geven. Bij de begroting 2023 zal per actiepunten worden aangegeven wat we concreet in het begrotingsjaar gaan doen om het actiepunten te realiseren.

In tabelvorm:

Programmabegroting	Waterbeheerprogramma 2022-2027
Veiligheid	H5 Deltaplan Waterveiligheid
Watersystemen	H6 Deltaplan Zoetwater H7 Europese Kaderrichtlijn Water H8 Deltaplan Ruimtelijke adaptatie H9 Integraal Beheer
Organisatie	H10 Water en maatschappij H11 Organisatie

In het waterbeheerprogramma zijn in het thema organisatie geen maatregelen opgenomen. Jaarlijks wordt via de paragraaf bedrijfsvoering in de begroting ingegaan op de ontwikkeling van de organisatie doelen.

De te nemen maatregelen in deze meerjarenperiode zijn in tabelvorm per thema weergegeven. Door met kleuren te werken geven we indicatief aan in welke fase de uitvoering van een maatregel zit.

Toelichting gebruikte kleuren:

	Vorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Programma Waterveiligheid

Het leven in een deltagebied als Nederland vraagt om bescherming tegen het water en de hieraan verbonden gevaren voor mens, dier en goed. Veiligheid voor de mens staat dan ook voorop; altijd en overal. Waterveiligheid is een wettelijke kerntaak van het waterschap. Om een veilige situatie te bereiken, kijken we naar verschillende maatregelen (meerlaagsveiligheid). Voorop staat de preventie van overstroming door het op sterkte houden van de zeedijk en boezemkaden (laag één). Maar door ook te kijken naar maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn beperkingen van gevolgschade mogelijk als het een keer mis gaat (laag twee). Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het voorkomen van nieuwe bebouwing in overstromingsgevoelig gebied, het beschermen van kwetsbare gebouwen en het op hoogte brengen van vluchtroutes. Tot slot zijn er de maatregelen in de rampenbeheersing, zoals goede calamiteiten- en evacuatieplannen (laag drie).

Het programma veiligheid omvat alleen het thema Deltaplan Veiligheid

Thema Deltaplan Veiligheid (H 5 WBP)

Doel

Levensbedreigende situaties voor mensen mogen niet plaatsvinden; voor dieren proberen we die zoveel mogelijk te voorkomen. Materiële schade proberen we tot een minimum te beperken.

Ambitie 2022-2027

In 2027 zijn we begonnen aan de uitvoeringsmaatregelen voor de verbetering van de zeedijk. Daarbij werken we met veel partijen samen om integrale oplossingen te bedenken voor de inrichting van de zeedijk.

Voor de veiligheid van de boezem is het Masterplan Kaden afgerond en is 1,7 miljoen extra m³ berging voor de Eemskanaal-Dollardboezem (EKDB) ingericht. We hebben de stabiliteit van onze boezemkeringen door middel van een formele toetsing in beeld gebracht en de urgente trajecten verbeterd. Deze keringen worden periodiek getoetst, waarna afgekeurde trajecten voor de volgende toetsronde worden opgepakt. Met beheermaatregelen zorgen we dat de situatie permanent veilig is. Naast de zorg voor de keringen betekent dit dat we (regen)water waar het kan bovenstrooms vasthouden, om de boezem te ontlasten.

Subdoelen:

- Het uitwisselen van de aanpak van de bescherming tegen overstroming met Duitsland voor het stroomgebied van de Eems (5.1).
- De zeedijk moet in 2050 voldoen aan de norm van 1:3.000. De norm van 1:10.000 wordt als signaalwaarde gebruikt, om tijdig te bepalen waar in de toekomst verbeterwerken moeten plaatsvinden (5.2).
- De boezem voldoet aan de veiligheidsnorm voor de hoogte van de kaden (1:100,1:300,1:1000), in 2023 hebben we de stabiliteit van onze boezemkaden in beeld gebracht en in 2027 hebben we alle urgente trajecten verbeterd (5.3).
- Het ontlasten van de boezem door het creëren van 54 miljoen m³ berging en het bovenstrooms vasthouden van de verwachte 10% extra neerslag in 2050 (5.4).

Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van waterveiligheid te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Deltaplan Veiligheid

Maatregelen			gereed	2023	2024	2025	2026
5.1.1	Actualiseren van overstromingsgevaarkaarten en overstromingsrisicokaarten		2025				
5.1.2	Actualiseren overstromingsrisicobeheerplannen voor de ROR		2026				
5.2.1	Oplevering 4e toetsing WBI		2023				
5.2.2	Afronding monitoring POV-pilot gras- en kleibekleding		2024				
5.2.3	Afronding demonstratieproject Brede Groene Dijk		2025				
5.2.4	Verkenning en Planvorming traject Punt van Reide - Duitsland		2026				
5.2.5	Verkennen strategieën kustzone Groningen met betrekking tot zeespiegelstijging		2026				
5.3.1	Afronden Masterplan Kaden	7 km	2023				
5.3.2	Eindrapportage 2 ^e toetsingsronde voor de regionale keringen		2023				
5.3.3	Verbeteren urgente kadetrajecten uit 2 ^e toetsingsronde		2027				
5.3.4	Actualisatie van studie Droge Voeten 2050		2025				
5.4.1.	Realisatie berging Wolfsbarge 2, Tusschenwater Zuid en Noordma/Zuidoevers	1,2 mln. m3	2027				
5.4.2	Realisatie berging in Meerstad	0,5 mln. m3	2027				
5.4.4.	Water vasthouden bovenstrooms in diverse trajecten in de Hunze	480.000 m3	2027				
5.4.5.	Water vasthouden in Rolderdiep (Drentsche Aa) (zie ook 7.3.1.)	374.000 m3	2027				
5.4.5.	Water vasthouden in Amerdiep (Drentsche Aa) (zie ook 7.3.1.)	94.000 m3	2027				
5.4.6	Zoeken naar extra ruimte voor water vasthouden in Westerwolde	1,1 mln. m3	2027				

Toelichting gebruikte kleuren:

	Voorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Programma Watersystemen

Het waterschap heeft naast de in het voorgaande programma beschreven veiligheidstaak ook als taak te zorgen voor voldoende water en schoon en ecologisch gezond water.

De zorg voor voldoende water betekent dat wij streven naar een optimaal waterbeheer voor de functies in ons gebied. Bij de vaststelling van de gewenste waterpeilen, maken we een zorgvuldige afweging van de belangen van de diverse functies. In natte perioden voeren we water af, in droge perioden zorgen we indien mogelijk voor voldoende water. We zorgen ervoor dat de wateroverlast beperkt blijft tot het afgesproken, aanvaardbare niveau. Wij voorkomen wateroverlast door bodemdaling en we geven op proactieve wijze advies aan gemeenten om wateroverlast in stedelijk gebied zoveel mogelijk te voorkomen. We onderhouden de watergangen zodanig dat de aan- en afvoerfunctie van de watergangen gegarandeerd blijft en houden daarbij zoveel mogelijk rekening met de ontwikkeling en het behoud van natuurwaarden en ecologische belangen. Tevens zorgen we voor voldoende waterdiepte voor de scheepvaart.

De zorg voor schoon en ecologisch gezond water is een wettelijk vastgelegde taak. Dit betekent dat er geen chemische stoffen norm overschrijdend in het water mogen voorkomen en dat het oppervlaktewatersysteem voldoende leef- en opgroeimogelijkheden biedt voor gewenste planten en dieren. Het waterschap meet de waterkwaliteit van het oppervlaktewater en zorgt ervoor dat er geen activiteiten plaatsvinden die de gewenste waterkwaliteit verstoren.

De zorg voor ecologisch gezond water omvat een grote diversiteit aan watertypen. Dit zijn allereerst de grotere beken, kanalen en meren, waarvoor binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen en maatregelen zijn opgesteld. Daarnaast betreft dit zwemwater en de kleinere wateren. Wij geven advies aan gemeenten over stedelijke wateren en we adviseren de provincie over de zwemwaterkwaliteit. Voor ecologisch gezonde wateren zijn vooral de inrichting en de samenstelling van het water van belang. Wij zorgen daarnaast voor de zuivering van rioolwater. De kwaliteit van het gezuiverde water, dat op oppervlaktewater wordt geloosd, voldoet minimaal aan de wettelijke normen.

Het programma watersystemen is in vier thema's opgedeeld.

- Deltaplan Zoetwater
- Europese Kaderrichtlijn Water
- Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
- Integraal Beheer

Thema Deltaplan zoetwater (H 6 WBP)

's Zomers kent ons beheergebied een natuurlijk watertekort. Daarom wordt iedere zomer vanuit het IJsselmeer, via Friesland en Drenthe, water aangevoerd om aan de watervraag te kunnen voldoen. Het aangevoerde water wordt onder andere gebruikt voor het op peil houden van het oppervlaktewater in de watergangen, voor de industrie, voor de natuur, voor doorspoeling tegen verzilting en voor de beregening door de landbouw. De watervraag in ons gebied neemt toe door klimaatverandering, door de gewenste hogere productie in de landbouw en door economische ontwikkelingen, zoals nieuwe datacentra en een nieuwe waterstoffabriek.

Binnen het thema zoetwaterbeschikbaarheid zetten wij in op verschillende sporen:

We optimaliseren de wateraanvoer, zodat we de voor ons beschikbare hoeveelheid water vanuit het IJsselmeer ons beheergebied in kunnen laten stromen en op een goede manier kunnen verdelen over de verschillende watersystemen. Daarnaast zetten we in op het conserveren van water, door het water zoveel mogelijk bovenstrooms vast te houden en te laten infiltreren in de bodem. Het derde spoor richt zich op het voorkomen van inefficiënt watergebruik. Het vierde spoor is het optimaliseren van het gebruik van grondwater, zonder dat dit schade brengt aan andere gebruiksfuncties. Tot slot stimuleren wij efficiënt watergebruik en optimaal bodembeheer, om zodoende het watergebruik te beperken.

Verandering in het zoetwater gebruik is iets dat het waterschap niet alleen kan bewerkstelligen. Keuzes over aanpassingen in het landgebruik vallen bijvoorbeeld buiten onze verantwoordelijkheid. Daarvoor is de samenwerking tussen vele partijen noodzakelijk. Als waterschap hebben wij maar beperkt invloed op keuzes die andere partijen maken. Wij richten ons binnen dit thema op datgene wat wij kunnen doen en werken graag samen met anderen om ook in de toekomst te zorgen voor voldoende zoetwaterbeschikbaarheid.

Doel

We spannen ons in voor voldoende water, nu en in de toekomst. Ondanks onze inspanning is er niet overal en altijd voldoende water beschikbaar. Daarom geven wij de watergebruikers inzicht in de zoetwaterbeschikbaarheid en vragen hen nadrukkelijk om hun bedrijfsvoering daarop aan te passen.

Ambitie 2022-2027

In 2027 hebben we de verdeling van het aanvoerwater verder geoptimaliseerd. We hebben mogelijkheden voor beregenen uit grondwater voor ons hele gebied in beeld gebracht. In gebieden waar dat aan de orde is, is de zoetwaterbeschikbaarheid in 2027 geactualiseerd en gecommuniceerd naar de watergebruikers. We hebben onze gebruikers nog meer bewust gemaakt van het feit dat niet overal en niet altijd voldoende zoet water gegarandeerd kan worden en dat ze water efficiënt moeten gebruiken. Gebruikers passen technieken toe om watergebruik te beperken en delen hun kennis.

Subdoelen:

- Met het Rijk en met de noordelijke waterschappen en provincies maken we afspraken om ook in de toekomst de benodigde wateraanvoer zoveel mogelijk te garanderen (6.1).
- Ons watersysteem optimaliseren door zoveel mogelijk water te conserveren en het water zo optimaal mogelijk te verdelen over ons watersysteem, waarbij we het water zo efficiënt mogelijk benutten (6.2).

- Het mogelijk maken van beregening uit grondwater daar waar het kan, zonder schade te veroorzaken aan de natuur, veen(oxidatie)gebieden, drinkwaterwinning, bebouwd gebied of het functioneren van ons watersysteem (6.3).
- Inzicht geven in de zoetwaterbeschikbaarheid binnen ons gebied, waarbij niet overal alles mogelijk is. Wij geven aan hoe vaak een watertekort op kan treden, wat ons voorzieningenniveau is en wat een gebruiker zelf kan doen om efficiënt om te gaan met water in droge tijden (6.4).
- Watergebruikers in het gebied stimuleren om efficiënter met water om te gaan en waterbesparende maatregelen te nemen (6.5).

Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van het Deltaplan Zoetwater te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Deltaplan Zoetwater			gereed	2023	2024	2025	2026
6.1.1	Watersysteem analyse binnen Hunze en Aa's met o.a. onderzoek naar noodzaak en kosteneffectiviteit van vergroten capaciteit van de aanvoergemalen		2025				
6.1.2	Toename watervraag onderzoeken		2024				
6.1.3	Indien nodig, met andere belanghebbende partijen aanpassingen doen aan de vigerende waterakkoorden		2025				
6.2.1	Onderzoek naar besparen op doorspoelen Eemskanaal		2025				
6.2.2.	Onderzoek naar mogelijkheden om binnen het reguliere peilbeheer neerslag beter vast te houden en tot infiltratie te laten komen om bodemvocht en grondwateraanvulling te optimaliseren		2025				
6.3.1	Nieuw beleid opstellen voor beregening uit grondwater		2023				
6.3.2	Onderzoek naar invloed van beregening op grondwaterstanden Voorste Diep		2025				
6.3.3.	Onderzoek naar het effect van grondwateronttrekking voor beregening in de watersystemen Veenkoloniën en Westerwolde		2023				
6.3.5.	FRESHEM, kartering zoet en zout grondwater		2025				
6.3.6.	Onderzoek naar mogelijkheden grondwater voorraad-beheer		2023				
6.3.7.	Voorstel uitwerken voor het in beeld brengen van de totale grondwateronttrekking ten behoeve van beregening		2023				
6.4.1	Communicatietraject opstellen om zoetwaterbeschikbaarheid uit te leggen		2023				
6.4.2	Optimalisatie en actualisatie van zoetwaterbeschikbaarheid		2027				
6.4.3.	Gebiedsproces en watersysteembrede afweging doorspoelen Oldambt		2026				
6.5.1	Bepalen beschikbare bodemvocht via satellietgegevens en gegevens ter beschikking stellen aan gebruikers		2025				
6.5.2.	Stimuleren optimaal bodembeheer via pilots en kennisverspreiding		2027				
6.5.3.	Stimuleren efficiënt watergebruik via pilots en kennis verspreiding		2027				
6.5.4	Opstellen beleid maximaal waterverbruik per teelt		2027				
6.5.5.	Opstellen beleid voor nieuwe industriële gebruikers, samen met de provincies		2023				

Toelichting gebruikte kleuren:

	Vorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Thema Europese kaderrichtlijn water (H 7 WBP)

Het waterschap heeft de zorg voor schoon en ecologisch gezond water. Dit is een wettelijk vastgelegde taak. Dit betekent dat er geen chemische stoffen norm overschrijdend in het water mogen voorkomen en dat het oppervlaktewatersysteem voldoende leef- en opgroeimogelijkheden biedt voor gewenste planten en dieren. Het waterschap meet de waterkwaliteit van het oppervlaktewater en zorgt ervoor dat er geen activiteiten plaatsvinden die de gewenste waterkwaliteit verstoren.

De zorg voor ecologisch gezond water omvat een grote diversiteit aan watertypen. Dit zijn allereerst de grotere beken, kanalen en meren, waarvoor binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen en maatregelen zijn opgesteld. Daarnaast betreft dit zwemwater en de kleinere wateren. Wij geven advies aan gemeenten over stedelijke wateren en we adviseren de provincie over de zwemwaterkwaliteit. Voor ecologisch gezonde wateren zijn vooral de inrichting en de samenstelling van het water van belang. Wij zorgen daarnaast voor de zuivering van rioolwater. De kwaliteit van het gezuiverde water, dat op oppervlaktewater wordt geloosd, voldoet minimaal aan de wettelijke normen.

Doel

We zorgen voor schoon en ecologisch gezond water, waarin systeemspecifieke dieren en planten voorkomen.

Ambitie 2022-2027

In 2027 zijn de inrichtingsmaatregelen voor de KRW gereed en de KRW-waterlichamen voldoen aan de ecologische doelen. We zien een duidelijke verbetering van de waterkwaliteit ten opzichte van 2010 (aanvang van de KRW). Bij gewasbeschermingsmiddelen zien we alleen nog incidentele overschrijdingen. De zwemwateren hebben een goede bacteriologische kwaliteit.

Subdoelen:

- In 2027 voldoen alle KRW-waterlichamen aan een goede ecologische en chemische toestand (7.1).
- In 2027 hebben alle KRW-waterlichamen een goede biologische toestand en voldoen daarmee aan de doelen voor fytoplankton, macrofyten, macrofauna en vis (7.2).
- Herstel van natuurlijk functionerende beeksystemen in de stroomgebieden van de Hunze, Drentsche Aa en Ruiten Aa/ Westerwoldse Aa (7.3).
- Het herstel van de meren is erop gericht om goed functionerende oeverzones en ondergedoken waterplanten te krijgen, ten behoeve van het behalen van de KRW-doelen, in goede balans met de overige gebruiksfuncties (7.4).
- Aanwezigheid van natuurvriendelijke oevers op minimaal 25% van de lengte van de kanalen die als KRW-waterlichaam zijn aangewezen, om het leefgebied van dieren en planten in die wateren te vergroten (7.5).
- Door de realisatie van vismigratie maatregelen zorgt het waterschap voor goede verbindingen tussen de verschillende leefgebieden van vissen (en in mindere mate kleine waterdieren) die van belang zijn om de volledige levenscyclus te vervullen. Daarnaast wordt hiermee invulling gegeven aan een natuurlijke verspreiding van soorten ten behoeve van robuuste populaties (7.6).
- Voldoen aan de nutriëtnormen in de KRW-waterlichamen, zowel in droge als in natte jaren (7.7).
- Terugdringen van de normoverschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen tot nagenoeg nul in 2023 (7.8).

- In 2027 mogen in alle KRW-waterlichamen geen overschrijdingen meer voorkomen van prioritair en van specifiek verontreinigende stoffen met handelingsperspectief (7.9).
- De aanwezige microverontreinigingen in ons oppervlaktewater zijn niet beperkend voor de ontwikkeling van de ecologie (7.10).
- Het geven van advies over het bereiken van een goede zwemwaterkwaliteit voor de officiële zwemwaterplassen in ons beheergebied (7.11).
- Terugbrengen van een structurele overschrijding van de norm naar een incidentele overschrijding (7.12).
- Meer aandacht besteden aan de overige wateren in ons gebied met betrekking tot monitoring om een beter inzicht te krijgen in de ecologische toestand en op basis hiervan de ambitie bepalen (7.14).

Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van schoon en ecologisch gezond water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Europese Kaderrichtlijn Water

Maatregelen			gereed	2023	2024	2025	2026
7.1.2	Tussentijdse evaluatie toestand en doelbereik		2024				
7.3.1.	Hermeandering Drentsche Aa (Rolderdiep) (zie ook 5.4.5.)	2,5 km	2026				
7.3.1.	Hermeandering Drentsche Aa (Amerdiep) (zie ook 5.4.5.)	2,5 km	2026				
7.3.2	Hermeandering Hunze (delen Voorste Diep en Achterste Diep)	18,2 km	2026				
7.3.3	Onderzoek en introductie beekspecifieke soorten (Westerwoldse Aa zuid / Ruiten Aa)		2026				
7.4.1	Zuidlaardermeer: uitvoeren maatregelen uit inrichtingsplan Zuidlaardermeer		2024				
7.4.2	Oldambtmeer: verbeteren oevers voor waterplanten en paai- en opgroeigebied vis		2024				
7.4.3	Onderzoek waterplantengroei Schildmeer		2024				
7.5.1	Aanleg natuurvriendelijke oevers kanalen Hunze/Veenkolonien	9 km	2027				
7.5.2.	Aanleg natuurvriendelijke oever Noordwillemskanaal	3 km	2027				
7.5.3.	Optimalisatie bestaande natuurvriendelijke oevers	p.m.	2027				
7.6.1.	Realisatie vispassages Drentsche Aa	4 st	2025				
7.6.1.	Realisatie vispassages Hunze	5 st	2027				
7.6.2	Ontsluiting extra paai- en opgroeigebied voor paling en driedoornige stekelbaars		2026				
7.6.3.	Nader onderzoek barrièrewerking RWZI's van waterschap en bedrijven in vismigratieroutes		2026				
7.7.1	Overleg met buurwaterschappen over verbetering kwaliteit aanvoerwater		2023				
7.7.3	Proefprojecten kringlooplandbouw in Duurswold en Oldambt		2025				
7.7.4	Proefprojecten duurzaam bodembeheer in ons hele beheergebied		2027				
7.8.1	Overleg met waterschappen Vechtstromen en Drents-Overijsselse Delta over verlaging stoffenbelasting vanuit Hooogeveense Vaart		2024				
7.8.2	Onderzoek effluent RWZI's		2025				
7.8.3	Acties uit landelijk Uitvoeringsprogramma wanneer passend voor ons gebied		2027				
7.9.2.	Bronanalyse (lokale bronnen) bij terugkerende overschrijdingen voor alomtegenwoordige stoffen		2023				
7.9.3	Biotamonitoring		2027				
7.9.4	Optimalisatie meetmethode stoffen		2027				
7.9.5	Onderzoek naar regionale natuurlijke achtergrondconcentraties voor metalen		2023				
7.10.1.	In kaart brengen van de toxiciteit van de aanwezige microverontreinigingen		2027				
7.11.1	Met de provincies afspraken maken over aanwijzing mogelijke nieuwe zwemlocaties		2023				
7.11.2	Onderzoek naar effect van piekbuien op de zwemwaterkwaliteit		2023				
7.12.1	Evaluatie van het Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa		2023				
7.13.1	Evaluatie effect van beekbodempverhogende maatregelen op bereiken KRW-doelen		2025				
7.14.1.	Inventarisatie waterkwaliteit stedelijke wateren met gemeenten		2024				
7.14.2	Evaluatie metingen overige wateren 2018-2021		2023				
7.14.3	Ambitie bepalen voor overige wateren		2024				
7.14.4	Afstemmen ambitie overige wateren met provincies		2024				

Toelichting gebruikte kleuren:

	Vorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Thema Deltaplan ruimtelijke Adaptatie (H 8 WBP)

Als waterschap houden wij ons al vele jaren bezig met klimaatadaptatie binnen onze opgaven. Vanuit onze taak en rol als regionaal waterbeheerder werken wij samen met de gemeenten, provincies en andere belanghebbenden aan de klimaatadaptatie-opgave.

In 2018 hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen met elkaar afgesproken om versneld en intensiever te werken aan een klimaatbestendige en waterrobuuste ruimtelijke inrichting van Nederland in 2050. Hiervoor is het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) opgesteld, als onderdeel van het Deltaprogramma. Het DPRA is gericht op de aanpassing van de ruimtelijke inrichting om de kwetsbaarheid voor en de gevolgen van overstroming, wateroverlast, hittestress en droogte te verkleinen.

Het DPRA raakt aan de opgaven die wij hebben en biedt kansen voor integrale oplossingen. Het DPRA biedt ook kansen om het waterbelang breder onder de aandacht te brengen en vroegtijdig in te kunnen brengen in visies en plannen voor de ruimtelijke inrichting. Maatregelen die in het kader van het DPRA worden genomen, kunnen helpen om extra belasting van het watersysteem te voorkomen en de robuustheid te vergroten. Dit geldt zowel voor waterkwantiteit als waterkwaliteit.

Het DPRA en de daaruit voortvloeiende maatregelen, die worden opgenomen in de Regionale Uitvoeringsagenda DPRA, sluiten aan op eerdere maatregelen en opgaven, zoals de stedelijk wateropgave en de maatregelen vanuit de gemeentelijke waterplannen.

Doel

Wij streven naar klimaatrobuuste watersystemen en dragen vanuit onze kennis en expertise als regionaal waterbeheerder bij aan de nationale klimaatadaptatie-opgave.

Ambitie 2022-2027

Vanuit onze functionele taak en rol als regionaal waterbeheerder zijn wij nauw betrokken bij de invulling van het DPRA in onze regio. We zoeken hierbij de link met onze eigen doelen en opgaven en benutten kansen om te komen tot integrale oplossingen. We benutten het DPRA om te komen tot een betere invulling van onze rol binnen de ruimtelijke ordening.

Subdoelen:

- Bij ruimtelijke ontwikkelingen is overstromingsbestendigheid reeds bij de locatiekeuze een niet-vrijblijvend onderdeel van de overwegingen. In geval van een calamiteit werken we samen in de Veiligheidsregio en volgen we ons actuele Calamiteitenplan (8.1).
- Wij streven naar een robuust watersysteem, dat voldoet aan de geldende normen. We werken samen met andere partijen om ons gebied klimaatbestendig te maken, vanuit onze eigen verantwoordelijkheden en taken (8.2.1).
- Het stedelijk watersysteem is in 2050 klimaatrobuust en voldoet aan de geldende inundatienorm. Binnen het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie benaderen we de wateropgave integraal en werken nauw samen met de betrokken partijen (8.2.2).
- Samen met de provincies onderzoeken we in welke gebieden er kansen liggen veenoxidatie te vertragen en waar mogelijk te stoppen in combinatie met daarop afgestemd beleid, functies, normen en maatwerk in alternatieven en maatregelen (8.2.3).
- Het tegengaan van hittestress ligt buiten de directe verantwoordelijkheid van het waterschap. We zoeken naar koppelkansen met onze eigen opgaven en handelingsperspectief, om te komen tot integrale oplossingen (8.3).

- De droogte-opgave binnen het DPRA raakt aan onze eigen opgaven. We zoeken naar koppelkansen om te komen tot integrale oplossingen (8.4).
- We zorgen voor een optimale afstemming tussen water en ruimtelijke ordening en borgen daarbij dat water een mede-ordenende rol heeft. We zetten in op samenwerking in de fysieke leefomgeving (8.5).

Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

Maatregelen		gereed	2023	2024	2025	2026
8.1.2	Implementatie Regionale Uitvoeringsagenda DPRA	2024				
8.1.3	Adviseren van overheden en initiatiefnemers over locatiekeuzes en de invulling van overstromingsbestendig bouwen	Doorlopend				
8.2.1.1	Modellering Toekomstbestendig watersysteem	2025				
8.2.1.2	Toetsing watersysteem aan NBW-norm	2025				
8.2.1.3	Uitvoeren maatregelen (reeds bekende) knelpunten watersysteem	Doorlopend				
8.2.1.4	Actualiseren richtlijnen toekomstbestendig watersysteem	2025				
8.2.1.5	Stimuleren duurzaam bodembeheer landbouw d.m.v. pilots	Doorlopend				
8.2.1.6	Actief communiceren over eigen maatregelen grondgebruikers, zoals goed bodembeheer en landgebruik (bijvoorbeeld via landbouwoverleggen, -beurzen, -nieuwsbrieven etc.)	Doorlopend				
8.2.1.7	Beleid omgaan met greppels in landbouwpercelen	2024				
8.2.3.1	Rapportage van onderzoeken en acties uit plan van aanpak veenoxidatie	2023				
8.2.3.2	Opstellen van overzicht van instrumenten en oplossingen als input gebiedsprocessen	2023				
8.2.3.3	Communicatie- en gebiedsproces over mogelijke oplossingen in een aantal aandachtsgebieden	2024				
8.2.3.4	Samen met de provincies en gemeenten komen tot een strategie voor de aanpak van de aandachtsgebieden veenoxidatie	2024				
8.2.3.5	Peilbesluiten in een aantal veenoxidatie aandachtsgebieden opstellen na afloop van een gebiedsproces en eventuele herinrichting	2027				
8.5.1	Met gemeenten en provincies afspraken maken over de samenwerking in de fysieke leefomgeving, naar aanleiding van de implementatie van de Omgevingswet.	2023				

Toelichting gebruikte kleuren:

	Vorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Thema Integraal beheer (H9 WBP)

Aanvullend op het strategisch beleid en de (inrichtings)maatregelen worden de doelen bereikt door operationeel beheer. Het dagelijks beheer van bijvoorbeeld de stuwen en de gemalen, het beheer en onderhoud, het muskusrattenbeheer, de vergunningverlening en handhaving en het beheer van de zuiveringsinstallaties bepaalt mede het behalen en behouden van de doelen.

Veelal zijn de beheerstaken in eerste instantie gericht op één taak, voor bijvoorbeeld waterkwantiteit, maar heeft het beheer direct of indirect ook gevolgen voor waterkwaliteit en andersom. Peilbeheer en de water aan- en afvoer is vooral bedoeld om de functies te bedienen van voldoende water. Maar bijvoorbeeld droogval in de zomer kan ook effect hebben op het planten- en dierenleven en daarmee het halen van de KRW-doelen. De verbinding tussen de verschillende taken maakt dat we dit in een apart hoofdstuk integraal beheer hebben opgenomen.

Doel

Ons beheer is doelmatig en doeltreffend en draagt bij aan het bereiken van onze strategische doelen.

Ambitie 2022-2027

De verschillende onderdelen van ons beheer staan niet op zichzelf, maar zijn integraal met elkaar verbonden en worden daarnaast nog beïnvloed door het uitgangspunt van de gebiedsinrichting. Het effect van het beheer op het bereiken van onze strategische doelen is bekend en wordt daarop afgestemd. Doelmatigheid, doeltreffendheid en duurzaamheid zijn de speerpunten van ons beheer.

Subdoelen:

- We zorgen voor voldoende water, zowel in natte als in droge perioden (9.1).
- Het doel van beheer en onderhoud is het functioneel houden van ons watersysteem en waterkeringen, waardoor de waterveiligheid en water aan- en afvoer nu en in de toekomst gewaarborgd blijft. Daarnaast benutten we zoveel mogelijk kansen voor ecologie en natuur (9.2).
- Het in functionele staat houden van de vaarweg. Dit betekent dat de vaarweg voldoet aan de eisen die eraan gesteld worden. Hiervoor wordt beheer en onderhoud uitgevoerd. We zorgen ook voor het afkondigen van stremmingen, het aanbrengen en onderhouden van bebording en de handhaving van de verkeersregels (9.3).
- Het geheel terugdringen of beheersen van invasieve exoten zodat er geen belemmering is van de doorstroming van de watergangen, schade aan oevers en dijken of gevaar voor verdringing van inheemse soorten (9.4).
- Dijken verzwakken niet door graafschade en gravers veroorzaken geen onveilige situaties voor medewerkers of inwoners (9.5).
- Door middel van vergunningverlening, toezicht en handhaving voorkomen en beperken we zoveel mogelijk de nadelige effecten op onze watersystemen, als gevolg van (voorgenomen) activiteiten (9.6).
- We zijn goed voorbereid en getraind voor de bestrijding van de verschillende soorten calamiteiten en hanteren daarbij een actueel en integraal calamiteitenplan (9.7).
- Onze zuiveringen voldoen aan de lozingsvoorwaarden. Er is sprake van een optimale afstemming tussen gewenste nutriëntengehaltes, gewenste waterkwaliteit, duurzaamheidsambities en kosten. We werken nauw samen in de Waterketen waarbij de waterketeninfrastructuur optimaal wordt benut (9.8).
- Duurzaam grondwaterbeheer, waardoor een robuust grondwatersysteem nu en in de toekomst gewaarborgd blijft (9.9).

- Het vastleggen van duidelijke kaders en werkafspraken voor de sport- en beroepsvisserij ten behoeve van de realisatie van een gezonde visstand (9.10).

Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van integraal beheer te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Integraal beheer

Maatregelen		gereed	2023	2024	2025	2026
9.2.1	Evaluatie effect van ecologische onderhoud	Doorlopend	Doorlopend			
9.2.2	Uitvoering aangepast onderhoud ten behoeve van de KRW	Doorlopend	Doorlopend			
9.3.1.	Onderzoek naar mogelijkheden om actuele peilinformatie beschikbaar te stellen ten behoeve van vaarrecreatie	2023	Afronding / gereed			
9.4.1	Tussenrapportage toestand en effectiviteit beheermethoden invasieve exoten	2024	Uitvoering	Afronding / gereed		
9.4.2	Onderzoek naar bronpopulaties Amerikaanse rivierkreeften	2024		Afronding / gereed		
9.4.3	Onderzoek naar opkomende kreeftsoorten	2024		Afronding / gereed		
9.4.4	Communicatieplan ten behoeve van vergroten bewustwording, in samenwerking met de provincies	2023	Afronding / gereed			
9.5.1	Bestrijden van muskusratten tot nul-populatie is bereikt	2032	Doorlopend			
9.6.1	Beleidskader vergunningverlening voor maatregelen in energietransitie opstellen	2026	Voorbereiding	Uitvoering		Afronding / gereed
9.6.2	Huidige waterschapsregelgeving evalueren. Verbeterpunten meenemen bij het opstellen van de waterschapsverordening.	2024	Uitvoering	Afronding / gereed		
9.8.1	Ambitie bepalen op het gebied van microverontreinigingen en medicijnresten.	2024	Uitvoering	Afronding / gereed		
9.10.1	Opstellen visbeleid	2026		Voorbereiding	Uitvoering	Afronding / gereed

Toelichting gebruikte kleuren:

	Voorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Programma Organisatie

Hunze en Aa's is een actief participerend waterschap, dat zorgt voor veiligheid, schoon en voldoende water en dat deze taken uitvoert in samenhang met bescherming en verbetering van de chemische en ecologische kwaliteit van het watersysteem. Naast de primaire functies van ons watersysteem zetten we in op de vervulling van maatschappelijke functies van watersystemen.

De taken die wij hebben, benaderen we functioneel en effectgericht en worden integraal en duurzaam opgepakt, waarbij een goede samenwerking tussen alle partners van essentieel belang is. Onze instelling is daarbij proactief en kostenbewust.

Het realiseren van de grote maatschappelijke opgaven en de daarbij behorende inhoudelijke doelstellingen, zoals die aan bod zijn gekomen in de voorgaande hoofdstukken, vraagt het nodige van onze organisatie. Wij realiseren onze doelen in een bredere maatschappelijke context.

Als waterschap hebben wij, naast onze kerntaken, te maken met maatschappelijke ontwikkelingen die invloed hebben op ons werk en waar wij een rol in spelen. Hoe wij onze houding, rol en ambitie bepalen binnen deze ontwikkelingen is uitgelegd in hoofdstuk 3 van het Waterbeheerprogramma. In dit hoofdstuk beschrijven we enkele maatschappelijke ontwikkelingen en opgaven waar we mee te maken hebben. Deze ontwikkelingen en opgaven behoren niet direct tot onze kerntaken, maar kunnen invloed hebben op hoe wij onze kerntaken uitvoeren en op het behalen van onze doelen en opgaven. Daarnaast kan het ook gaan om wensen vanuit de samenleving waar wij invulling aan willen geven, waarbij we ook weer zoeken naar de juiste balans met de uitvoering van onze taken.

We zijn ons ervan bewust dat we meer en meer een speler zijn in een breder maatschappelijk netwerk. Doelen en opgaven van de verschillende spelers binnen dit netwerk zijn vaak niet los van elkaar te zien en beïnvloeden elkaar.

Onze focus is in de eerste plaats op de invulling van onze rol als regionaal waterbeheerder en de uitvoering van de taken die daarbij horen. We bezien dit echter zoveel mogelijk vanuit een breder maatschappelijk perspectief. Dit betekent dat we inschatten wat het effect is van ons handelen op anderen en vice versa. Het betekent ook dat we proberen zoveel mogelijk de kansen te benutten die zich vanuit de maatschappelijke ontwikkelingen voordoen om werk met werk te maken en aan de andere kant risico's zoveel mogelijk te verkleinen.

In dit programma zijn de (overkoepelende) maatregelen opgenomen die ons handelen bepalen in de maatschappelijke context en de organisatorische kosten die niet rechtstreeks aan de andere programma worden toegerekend. In het waterbeheerprogramma zijn in het thema organisatie geen maatregelen opgenomen. Jaarlijks wordt via de paragraaf bedrijfsvoering in de begroting ingegaan op ontwikkeling van de organisatiedoelen.

Doel

We hebben oog voor maatschappelijke ontwikkelingen en de invloed daarvan op onze kerntaken. We richten ons primair op de invulling van onze rol als regionaal waterbeheerder, maar plaatsen dit in een breder maatschappelijk perspectief.

Ambitie 2022-2027

We zijn een serieuze speler in ons maatschappelijke netwerk. Vanuit onze rol en taak als waterbeheerder spelen we in op maatschappelijke ontwikkelingen.

Subdoelen:

- We zetten in op klimaatmitigatie, circulaire economie en maatschappelijk verantwoord handelen en stellen hiervoor realistische doelen, die aansluiten bij onze waterbeheertaken en bijdragen aan de maatschappelijke duurzaamheidsopgave (10.1).
- We behouden en versterken de biodiversiteit in onze wateren en op onze eigen gronden. Samen met andere partijen kijken we of en hoe we gezamenlijk een toename van de biodiversiteit kunnen bereiken (10.2).
- Met behulp van recreatieve voorzieningen maken we waterschapswerk beter zichtbaar in de samenleving (10.3).
- We behouden watererfgoed als deze van cultuurhistorische waarde is en steunen stichtingen en organisaties die dit in stand houden (10.4).
- We nemen maatregelen die nodig zijn om de geleidelijke bodemdaling te volgen en de eventuele negatieve gevolgen van de bodemdaling op robuuste watersystemen (veiligheid, kwaliteit, kwantiteit en duurzaamheid) te voorkomen en geven daarbij de grenzen van ons waterbeheer aan (10.5).
- We houden het ecologisch en economisch evenwicht tussen mens, plant en dier zo goed mogelijk in stand en waar mogelijk verbeteren we het. We streven ernaar dat respect voor de waarde van de natuur de grondhouding is van al onze medewerkers. We houden bij alle werkzaamheden rekening met art 1.11 uit de Wet Natuurbescherming waarin wordt gesteld dat een ieder zorg heeft voor in het wild levende dieren en planten (10.6).
- Het vergroten van waterbewustzijn bij kinderen, jongeren (én hun ouders) en bij volwassenen. Aanvullend doel daarbij is het interesseren van jongeren voor waterbeheer. Naast een algemene bijdrage aan het waterbewustzijn wordt hiermee een bijdrage geleverd aan het op de lange termijn beschikbaar houden van voldoende personeel (10.7).
- Het delen van onze kennis en kunde buiten onze landsgrenzen, waarbij we anderen helpen aan meer, beter en veiliger water (10.8).

Ter ondersteuning van onze rolinvulling als regionaal waterbeheerder worden de volgende maatregelen (acties) per subdoel in deze meerjarenperiode genomen.

Water en Maatschappij			gereed	2023	2024	2025	2026
Maatregelen							
10.2.2	Uitvoeren maatregelen biodiversiteit		2027				
10.3.1	Project Beleef de Waddendijk, waarbij dijktrappen worden omgezet in beleefpunten.		2027				
10.5.1	Uitvoering maatregelen Zuidlaardermeer/Drents diep		2027				
10.5.2	Uitvoeren maatregelen langs Eemskanaal-Dollardboezem ter compensatie van bodemdaling door gaswinning.		2027				
10.5.3	Verkenning mogelijkheden voor fondsvorming bij zoutwinning		2023				
10.6.1.	Vervangen van reguliere verlichting door groene lampen bij onze gemalen/sluisen aan de kust		2026				
10.6.3.	Maatregelen ter beperking visschade bij bestaande gemalen		2026				
10.6.4.	Visveilig maken van zeeemaal Duurswold		2026				

Toelichting gebruikte kleuren:

	Vorbereiding
	Uitvoering
	Afronding / gereed
	Doorlopend

Kosten per programma op kostensoort (10% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Veiligheid				
Kapitaallasten	4.767	4.680	4.893	4.909
Personeelslasten	1.603	1.653	1.697	1.744
Overige lasten/baten	5.132	5.257	5.363	5.455
Totaal	11.502	11.590	11.953	12.108
Watersystemen				
Kapitaallasten	11.231	11.496	11.693	12.040
Personeelslasten	18.752	19.381	19.882	20.429
Overige lasten/baten	29.339	29.913	30.403	30.728
Totaal	59.322	60.790	61.978	63.197
Organisatie				
Kapitaallasten	2.044	2.108	2.047	2.063
Personeelslasten	13.721	14.108	14.428	14.816
Overige lasten/baten	14.027	14.440	14.804	15.184
	29.792	30.656	31.279	32.063
waarvan doorberekend	7.553	7.867	7.952	8.116
Totaal	22.239	22.789	23.327	23.947
Totaal programma's	93.063	95.169	97.258	99.252
Inzet reserves	-2.020	-1.725	-1.710	-1.960
	91.043	93.444	95.548	97.292

Kosten per programma op kostensoort (50% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Veiligheid				
Kapitaallasten	4.767	4.680	4.893	4.909
Personeelslasten	1.603	1.655	1.698	1.745
Overige lasten/baten	5.132	5.262	5.368	5.461
Totaal	11.502	11.597	11.959	12.115
Watersystemen				
Kapitaallasten	11.231	11.496	11.693	12.040
Personeelslasten	18.752	19.398	19.900	20.447
Overige lasten/baten	29.339	31.127	31.641	31.991
Totaal	59.322	62.021	63.234	64.478
Organisatie				
Kapitaallasten	2.044	2.108	2.047	2.063
Personeelslasten	13.721	14.116	14.437	14.825
Overige lasten/baten	14.027	14.523	14.889	15.270
	29.792	30.747	31.373	32.158
waarvan doorberekend	7.553	7.901	7.986	8.151
Totaal	22.239	22.846	23.387	24.007
Totaal programma's	93.063	96.464	98.580	100.600
Inzet reserves	-1.875	-2.410	-1.795	-1.880
	91.188	94.054	96.785	98.720

Kosten per programma op kostensoort (100% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Veiligheid				
Kapitaallasten	4.767	4.680	4.893	4.909
Personeelslasten	1.603	1.656	1.700	1.747
Overige lasten/baten	5.132	5.268	5.375	5.467
Totaal	11.502	11.604	11.968	12.123
Watersystemen				
Kapitaallasten	11.231	11.496	11.693	12.040
Personeelslasten	18.752	19.420	19.921	20.469
Overige lasten/baten	29.339	32.645	33.189	33.570
Totaal	59.322	63.561	64.803	66.079
Organisatie				
Kapitaallasten	2.044	2.108	2.047	2.063
Personeelslasten	13.721	14.127	14.448	14.836
Overige lasten/baten	14.027	14.626	14.994	15.377
	29.792	30.861	31.489	32.276
waarvan doorberekend	7.553	7.943	8.028	8.194
Totaal	22.239	22.918	23.461	24.082
Totaal programma's	93.063	98.083	100.231	102.284
Inzet reserves	-1.680	-3.605	-2.555	-1.715
	91.383	94.478	97.676	100.569

Investeringsuitgaven per programma

(bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026
Veiligheid	3.511	7.378	4.161	3.115
Watersystemen	17.452	15.446	18.918	20.207
Organisatie	3.809	665	1.460	465
Totaal	24.772	23.489	24.539	23.787

In bijlage I (het meerjareninvesteringschema 2023 – 2026) staan alle geplande investeringen.

HOOFDSTUK 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2023 – 2026

Hoofdstuk 2 van de meerjarenraming is onderverdeeld in een aantal paragrafen die deels zijn voorgeschreven in het Waterschapsbesluit. De volgende onderwerpen worden behandeld.

- A. Ontwikkelingen
- B. Uitgangspunten en normen
- C. De meerjarenraming 2023 - 2026 in cijfers
- D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen
- E. Weerstandsvermogen
- F. Risicoparagraaf
- G. Investeringsprogramma
- H. Financiering

A. Ontwikkelingen

Algemeen

Het Centraal Planbureau (CPB) heeft eind maart 2022 de vooruitzichten geschetst voor dit jaar en de komende jaren in het Centraal Economisch Plan 2022 en de Verkenning middellange termijn tot en met 2030. De vooruitzichten zijn geschetst door middel van diverse scenario's (basisraming, grotere veerkracht en nieuwe terugslag). De onzekerheid als gevolg van oorlog in Oekraïne domineert de economische raming van het CPB. Het belangrijkste economische gevolg is op dit moment voor Nederland een nog hogere energieprijz.

De turbulente internationale ontwikkelingen zorgen voor onzekerheid en hebben grote gevolgen voor de energieprijzen. De hogere prijzen van gas en olie komen boven op de toch al hoge inflatie. De inflatie is verder opgedreven door de economische effecten van de pandemie.

De eenmalige lastenverlichting in de energiebelasting heeft een tijdelijk neerwaarts effect in 2022, en een tegengesteld effect in 2023. De inflatie komt daarmee voor 2022 op 5,2% en voor 2023 op 2,4%. De turbulente internationale ontwikkelingen zorgen voor onzekerheid en hebben grote gevolgen voor de energieprijzen. Eventuele langetermijneffecten zijn zeer onzeker, en onder meer afhankelijk van de omvang van sancties en tegenmaatregelen.

Het wegvallen van het coronasteunbeleid en andere corona-uitgaven en hogere belastinginkomsten leiden in 2022 tot een snelle verbetering van het begrotingstekort, het tekort bedraagt 2,5% bbp, tegen de 4,4% bbp van 2021. De schuldquote daalt in 2022 naar 53,8% door een fors 'noemereffect': mede door de inflatie wordt de nominale omvang van de economie sterk vergroot.

De verkenning op middellange termijn laat zien dat het begrotingstekort verder toeneemt na 2025, tot 3,5% bbp in 2030. Dat komt doordat een aantal beleidsvoornemens pas dan tot volle wasdom komt, terwijl de bbp-groei vertraagt door een lagere groei van het arbeidsaanbod en het geleidelijk afkoelen van de economie. Daarnaast stijgen aan de vergrijzing gerelateerde uitgaven, zoals de langdurige zorg en de AOW. De schuldquote loopt als gevolg van het hoge begrotingstekort en de lagere bbp-groei gestaag op naar 61% in 2030.

De hoge inflatie, lagere wereldhandelsgroei en toegenomen onzekerheid zullen het initieel sterke groeiherstel na de coronarecessie vertragen. Volgens het CPB stijgt het bruto binnenlands product (bbp) in Nederland in 2022 met 3,6%. Na 2022 wordt voor de periode 2023-2025 uitgegaan van een gemiddelde bbp-groei per jaar van 2,3%.

Coalitieakkoord

Vanuit het coalitieakkoord 2019 - 2023 is een groot aantal zaken in gang gezet of al afgerond. Zie bijvoorbeeld aanleg van akkerranden, stimuleren van biodiversiteit, windmolens op de zeedijk en het toegankelijk houden en goed onderhouden van ons cultureel (water)erfgoed.

In de jaarbegrotingen en de tussenrapportages hebben we concreter aangegeven wat de voortgang van het coalitieakkoord is.

Aanpassing Belastingstelsel waterschappen

De minister van Infrastructuur en Waterstaat heeft de plannen eind februari 2021 naar de Tweede kamer gestuurd. Het ministerie is intussen – samen met de Unie – gestart met de voorbereidingen van het wetgevingstraject. Een eerste concept wetsvoorstel is intussen geschreven. De formele consultatieronde over het wetsvoorstel start na de zomer (september). Afhankelijk van de reacties in deze consultatieronde wordt besloten of het voorstel tot tariefdifferentiatie binnen de watersysteemheffing gebouwd onderdeel blijft van het wetsvoorstel.

In het vervolgtraject (het toekomstbestendiger maken van de bekostiging van het waterbeheer) zal ook een aantal vanuit de Tweede kamer gewenste uitwerkingen (o.a. belasting op leidingwater, watergebruik als basis voor belastingheffing) betrokken worden.

GR Noorderzijlvest (zuiveren)

Waterschap Noorderzijlvest werkt momenteel aan een toekomstvisie afvalwaterketen voor de stad Groningen 2050. Er wordt een routekaart opgesteld waarbij middels een integrale aanpak gekeken wordt naar 3 onderdelen: de riolering, de persleidingen en de rioolwaterzuivering.

De belangrijkste en meest ingrijpende onderzoeken die de komende jaren verder worden uitgewerkt zijn:

- Tracéonderzoek rioolpersleiding Damsterdiep – Garmerwolde (Variantenstudie)
- Uitwerking 3 mogelijke zuiveringsvarianten:
 - o Levensduur verlenging door inzet bestaande assets;
 - o Modernisering en uitbreiding biologische zuivering Garmerwolde;
 - o Een koerswijziging voor circulariteit (de waterfabriek).

De resultaten van deze onderzoeken en de nog te maken (bestuurlijke) keuzes hierin hebben op de (middel)lange termijn consequenties voor de meerjarenraming van Noorderzijlvest en Hunze en Aa's (komt samen in de GR). Voor de huidige meerjarenraming speelt dit nog geen rol maar voor de periode daarna worden grote investeringen verwacht.

B. Uitgangspunten en normen

Uitgangspunten voor de MJR 2023 – 2026 zijn de volgende documenten:

- de meerjarenraming van vorig jaar: de MJR 2022 – 2025 (AB juni 2021)
- de begroting 2022 (AB november 2021)
- de voorjaarsrapportage 2022 (AB juni 2022)
- het ontwerp waterbeheerprogramma 2022 - 2027
- het coalitieakkoord 2019 – 2023

Het uitgangspunt voor de meerjarenraming is de afgelopen jaren, conform door het algemeen bestuur vastgesteld beleid, de lastenstijging te beperken en sterke schommelingen in tarieven tegen te gaan. Hiervoor worden vooral de beschikbare algemene reserves variabel ingezet.

Voor de berekeningen van de jaarschijven 2023 – 2026 zijn de hieronder genoemde uitgangspunten gehanteerd.

Financiële gevolgen oorlog Oekraïne

Als gevolg van de sterk aantrekkende wereldeconomie in de eindfase van Covid-19 is de vraag naar goederen en grondstoffen sterk gestegen. Daardoor is sprake geweest van een oplopende inflatie. De inflatie is begin 2022 als gevolg van de oorlog in Oekraïne opnieuw sterk toegenomen. Met name op de energie- en oliemarkt zijn de prijzen sterk gestegen. Later in deze paragraaf wordt hier verder op ingegaan.

Hierbij moet wel aangetekend worden dat het uiterst onzeker is op welke wijze de (economische) situatie zich verder zal ontwikkelen de komende tijd. Er is geen zicht op de duur van de huidige periode van extreme inflaties en wanneer zich dit gaat stabiliseren. Na de coronapandemie is de oorlog in Oekraïne een nieuwe schok voor de economie. Deze opeenvolging van schokken is ongekend in aard en omvang. Dat bemoeilijkt het voorspellen van de economische impact ervan. Wij baseren ons op de ramingen van het CPB en DNB, maar ook deze ramingen zijn met veel onzekerheid omgeven.

Kapitaallasten

Voor de berekening van de kapitaallasten is uitgegaan van een jaarlijks te realiseren netto volume van € 17 miljoen. In de als bijlage opgenomen MJR 2023 – 2026 staat de werkvoorraad aan investeringsuitgaven per jaar gepland.

Momenteel is sprake van oplopende rentes en ook hier is het, volgens het CPB en DNB, onzeker op welke wijze dit zich verder zal ontwikkelen. In deze meerjarenraming is hier rekening mee gehouden door het renteomslagpercentage op te laten lopen van 1,90% in 2023 naar 2,15% in 2026 (begroting 2022 2,0%).

De jaarlijks aangetrokken leningen zijn, met name, voor de herfinanciering van de aflossingen op bestaande leningen. Dit betekent dat de herfinanciering van de in het verleden aangetrokken "dure" leningen wordt geherfinancierd met leningen tegen de huidige lage rentepercentages. Eventuele rentestijgingen (in kleine stapjes) hebben op het renteomslagpercentage geen nadelig effect zolang de herfinanciering tegen een lager percentage dan het huidige renteomslagpercentage van 2,00% is.

Personeelslasten

Voor de jaarlijkse stijging van de salarissen en sociale lasten is voor de meerjarenperiode uitgegaan van 3%. Met dit percentage kunnen naar verwachting reguliere ontwikkelingen, zoals aanpassingen in

de sociale lasten (o.a. sociale- en pensioenpremies), de verhoging van de salarissen (cao-uitkomsten) en de reguliere loonrondes worden gedekt.

Recentelijk is er een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao die loopt over de periode 1 januari 2022 t/m 31 december 2022. Per 1 januari 2022 stijgen de salarissen met 2% en per 1 juli 2022 nogmaals met 1,75%. In de berekening voor de meerjarenraming is hiermee rekening gehouden.

De personeelsformatie is vanaf 2023 verhoogd met 2 fte tot 333,5 fte. De personele begroting stijgt enerzijds met 1 fte wegens het uitvoeren van bemonsteringen op onze rwzi's voor Covid-19. Deze fte wordt gefinancierd vanuit de bijdrage die wij ontvangen voor het uitvoeren van deze bemonsteringen. Daarnaast betreft de uitbreiding van de personeelsformatie tijdelijk 1 fte voor een periode van twee jaar. Voor de certificering van nieuwe analyseapparatuur en het, gedurende de overgang, tijdelijk dubbel draaien van de nieuwe en de oude apparatuur is namelijk voor een periode van 2 jaar een extra medewerker benodigd.

Prijsstijging (inflatie)

Op basis van de verwachting voor de komende jaren van het CPB en DNB en de gegevens over de afgelopen periode van het CBS is voor 2023 uitgegaan van 3,5% inflatie voor onderhoud en materialen en 2% voor de overige kosten (exclusief energie en dieselolie, zie hierna). Uit de cijfers van het CBS blijkt namelijk, naast de bekende sterke stijging van de energiekosten, dat de industriële goederen in een jaar tijd sterker in prijs zijn gestegen dan de overige kosten (bijvoorbeeld diensten). De ECB streeft naar een inflatiepercentage van 2% op de middellange termijn en daarom is in de meerjarenraming voor de jaren 2024, 2025 en 2026 uitgegaan van deze 2%.

Gas

Eind april is in het vijfde sanctie-pakket van de EU tegen Rusland een volledig verbod opgenomen op de deelname van Russische bedrijven en burgers aan overheidsopdrachten in de EU. Dit sanctiepakket geldt dus ook voor de Nederlandse waterschappen. In de praktijk betekent dit dat ons Gazprom-contract voor oktober 2022 dient te worden beëindigd. Omdat het beëindigen ervan onderdeel is van het EU-sanctiepakket, hoeven hier geen boetes voor contractbreuk te worden betaald. Wel zal bij de nieuwe aanbesteding een aanzienlijk hogere prijs betaald moeten worden voor het aardgas. Dit zal door ons waterschap zelf moeten worden opgevangen. De extra jaarlijkse kosten hiervan voor ons waterschap bedragen naar verwachting € 495.000,-. Dit is gebaseerd op een stijging van 200% ten opzichte van de huidige tarieven.

Elektriciteit

Voor 2023 gelden nagenoeg dezelfde leveringstarieven van als in 2022. Er is slechts sprake van een kleine tariefverhoging en derhalve is rekening gehouden met een lichte kostenstijging van € 160.000 (dit is ongeveer 5% van het totale energiebudget).

Vanaf 2024 is er nog geen duidelijkheid over de tarieven. Voor 2024 zijn derhalve "indicatief" drie scenario's doorberekend voor een stijging van 10%, 50% of 100% van de energieprijzen.

Dieselolie

De dieselprijzen zijn de eerste maanden van 2022 als gevolg van de situatie in Oekraïne sterk gestegen. In de loop van 2022 zullen, gezien de toename van de olieproductie, de dieselprijzen naar verwachting weer dalen. Het budget dieselolie was ook in 2021 al niet toereikend. In de meerjarenraming 2023-2026 is vanaf 2023 uitgegaan van het prijsniveau van dieselolie voorafgaand aan de invasie in Oekraïne. Het budget is als gevolg hiervan vanaf 2023 structureel met € 100.000 verhoogd (dit is ongeveer 15% van het totale dieselbudget).

Dividendopbrengst NWB

In deze meerjarenraming wordt, op basis van de uitkeringen in de afgelopen drie jaren, uitgegaan van een dividenduitkering van in totaal € 45 miljoen. Dit betekent voor ons € 1,6 miljoen. De dividenduitkering is afhankelijk van de gerealiseerde winst en kan jaarlijks fluctueren.

Nieuwe waterbeheerprogramma 2022 - 2027

Met de financiële gevolgen van het Waterbeheerprogramma 2022 – 2027 is in deze meerjarenraming rekening gehouden.

C. De meerjarenraming 2023 – 2026 in cijfers

Een van de uitgangspunten van het coalitieakkoord 2019 – 2023 “Door water verbonden” is een stabiele, lage lastenontwikkeling te realiseren. Het uitgangspunt blijft een gezonde financiële huishouding waarbij we de lastenstijging voor de begroting als geheel en per taak stabiel houden met maximaal 3% stijging. Hiervoor worden de algemene reserves, voor zover die boven het minimaal benodigde weerstandsvermogen uitkomen, ter egalisatie van lastenstijgingen ingezet. De maximale stijging van 3% in het coalitieakkoord is gebaseerd op de uitkomst van de meerjarenraming 2020 – 2023. De stijging voor het watersysteembeheer bedraagt hier namelijk 3% per jaar. Voorgaande jaren was de stijging van het watersysteembeheer gestabiliseerd op 2%. De stijging van 2% naar 3% is onder meer het gevolg van de wegens extra landelijke opgaven bijgestelde personele begroting, eveneens is de ambitie van het coalitieakkoord vertaald.

In deze meerjarenraming wordt "indicatief" uitgegaan van een drietal scenario's voor de stijging van de energielasten (elektriciteit) vanaf 2024. Tot en met 2023 zijn de energietarieven contractueel reeds vastgelegd. Met name door de oorlog in Oekraïne zijn de energieprijzen explosief gestegen. Momenteel (voorjaar 2022) is er geen zicht op hoe dit zich verder ontwikkeld.

In het nieuwe vijfde sanctiepakket van de EU tegen Rusland is een volledig verbod opgenomen op de deelname van Russische bedrijven en burgers aan overheidsopdrachten in de EU. In de praktijk betekent dit dat de Gazprom-contracten voor 10 oktober 2022 dienen te worden beëindigd. Momenteel zijn de tarieven voor gas ca. 200% hoger ten opzichte van de huidige tarieven. De prognose is dat deze hogere tarieven de komende tijd zullen aanhouden. Voor het jaar 2023 zijn hierdoor de kosten voor het gasverbruik met € 495.000,- verhoogd (Watersysteembeheer, met name gemaal Rozema, € 450.000,- en Zuiveringsbeheer met € 45.000,-).

De scenario's voor de stijging van de kosten voor elektriciteit zijn achtereenvolgend een stijging van 10%, 50% en 100% ingaande 2024. In alle drie scenario's zijn verder de uitgangspunten opgenomen zoals genoemd in de voorgaande paragraaf uitgangspunten en normen.

Hieronder wordt per scenario de uitkomst van de MJR 2023 - 2026 weergegeven.

Scenario 1: stijging energie ingaande 2024 met 10%.

	2023	2024	2025	2026	
<i>Uitkomst x € 1.000</i>					
- Totaal lasten	98.975	101.024	103.143	105.084	
- Totaal baten	-5.912	-5.855	-5.885	-5.832	
- Netto lasten	93.063	95.169	97.258	99.252	
<i>Dekking x € 1.000</i>					
- Belastingopbrengsten	91.043	93.444	95.548	97.292	
- Algemene reserve	2.020	1.725	1.710	1.960	
<i>Totaal</i>	93.063	95.169	97.258	99.252	
	2023	2024	2025	2026	Gem.
<i>Uitkomst per taak in %</i>					
- Totaal; stijging	2,9%	2,6%	2,3%	1,8%	2,4%
- Watersysteembeheer	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%
- Zuiveringsbeheer	2,8%	2,2%	1,3%	0,4%	1,7%

Scenario 2: stijging energie ingaande 2024 met 50%.

	2023	2024	2025	2026	
<i>Uitkomst x € 1.000</i>					
- Totaal lasten	98.975	102.319	104.465	106.432	
- Totaal baten	-5.912	-5.855	-5.885	-5.832	
- Netto lasten	93.063	96.464	98.580	100.600	
<i>Dekking x € 1.000</i>					
- Belastingopbrengsten	91.188	94.054	96.785	98.720	
- Algemene reserve	1.875	2.410	1.795	1.880	
<i>Totaal</i>	93.063	96.464	98.580	100.600	
	2023	2024	2025	2026	Gem.
<i>Uitkomst per taak in %</i>					
- Totaal; stijging	3,1%	3,1%	2,9%	2,0%	2,8%
- Watersysteembeheer	3,3%	3,3%	3,3%	3,3%	3,3%
- Zuiveringsbeheer	2,8%	3,0%	2,4%	0,4%	2,1%

Scenario 3: stijging energie ingaande 2024 met 100%.

	2023	2024	2025	2026	
<i>Uitkomst x € 1.000</i>					
- Totaal lasten	98.975	103.938	106.116	108.117	
- Totaal baten	-5.912	-5.855	-5.885	-5.833	
- Netto lasten	93.063	98.083	100.231	102.284	
<i>Dekking x € 1.000</i>					
- Belastingopbrengsten	91.383	94.478	97.676	100.569	
- Algemene reserve	1.680	3.605	2.555	1.715	
<i>Totaal</i>	93.063	98.083	100.231	102.284	
	2023	2024	2025	2026	Gem.
<i>Uitkomst per taak in %</i>					
- Totaal; stijging	3,3%	3,4%	3,4%	3,0%	3,3%
- Watersysteembeheer	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%
- Zuiveringsbeheer	2,8%	3,0%	3,0%	2,1%	2,7%

Toelichting Watersysteembeheer

Het beleid van de afgelopen jaren is een stabiele lastenstijging van 3%. De vorige meerjarenraming (2022 - 2025) gaf een stijging van 2,5%. Deze stabiele lastenstijging wordt gerealiseerd door het inzetten van de algemene reserve tot de minimumomvang.

In de drie berekende scenario's stijgen de netto lasten (na inzet van de algemene reserve) respectievelijk met 3%, 3,3% en 3,7%. In de scenario's 2 en 3 (stijging energielasten in 2024 met 50% en 100%) is de beoogde stabiele lastenstijging binnen 3% niet meer te handhaven omdat de reservepositie dit niet toelaat. De verwachte stand van de algemene reserve ultimo 2026 ligt, in alle drie scenario's, boven de minimumomvang.

Toelichting Zuiveringsbeheer

Doordat er de afgelopen jaren en ook komende jaren weinig investeringen zijn gepland voor het zuiveringsbeheer, zagen we in de vorige meerjarenraming een vrij stabiel beeld van een geringe stijging over de meerjaren periode.

Dit beeld is in deze meerjarenraming doorbroken als gevolg van de extra opgenomen stijgingen van de energielasten.

Aan het eind van de meerjarenperiode zien we voor het zuiveringsbeheer weer een geringe jaarlijkse stijging. In scenario 2 is de extra lastenstijging in 2024 beperkt tot 3% door inzet van de algemene reserve. In scenario 3 is de stijging beperkt tot 3% in de jaren 2024 en 2025 door inzet van de algemene reserve. Ook voor het zuiveringsbeheer geldt dat de verwachte stand ultimo 2026 in alle drie scenario's, boven de minimumomvang ligt.

In de volgend overzichten wordt de ontwikkeling van de meerjarenraming op kostensoorten per scenario weergegeven.

Meerjarenraming naar kosten- en opbrengstsoorten (10% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

kostensoort	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
kapitaallasten	20.596	21.098	21.412	21.639
personeelslasten	32.220	33.139	34.084	35.089
goederen en diensten door derden	45.259	45.880	46.734	47.436
toevoeging aan voorzieningen	784	788	792	796
ten laste van reserves	0	0	0	0
onvoorzien	116	119	121	124
totaal lasten	98.975	101.024	103.143	105.084
baten	-5.066	-5.051	-5.124	-5.116
onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
netto lasten	93.063	95.169	97.258	99.252
inzet reserves	-2.020	-1.725	-1.710	-1.960
te dekken door watersysteem- en zuiveringsheffing	91.043	93.444	95.548	97.292
stijging (absoluut)	2.581	2.401	2.104	1.744
stijging (in procenten)	2,9%	2,6%	2,3%	1,8%

Meerjarenraming naar kosten- en opbrengstesoorten (50% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

kostensoort	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
kapitaallasten	20.596	21.098	21.412	21.639
personeelslasten	32.220	33.139	34.084	35.089
goederen en diensten door derden	45.259	47.174	48.054	48.782
toevoeging aan voorzieningen	784	788	792	796
ten laste van reserves	0	0	0	0
onvoorzien	116	120	123	126
totaal lasten	98.975	102.319	104.465	106.432
baten	-5.066	-5.051	-5.124	-5.116
onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
netto lasten	93.063	96.464	98.580	100.600
inzet reserves	-1.875	-2.410	-1.795	-1.880
te dekken door watersysteem- en zuiveringsheffing	91.188	94.054	96.785	98.720
stijging (absoluut)	2.726	2.866	2.731	1.935
stijging (in procenten)	3,1%	3,1%	2,9%	2,0%

Meerjarenraming naar kosten- en opbrengstsoorten (100% stijging energie)

(bedragen x € 1.000)

kostensoort	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
kapitaallasten	20.596	21.098	21.412	21.639
personeelslasten	32.220	33.139	34.084	35.089
goederen en diensten door derden	45.259	48.791	49.703	50.465
toevoeging aan voorzieningen	784	788	792	796
ten laste van reserves	0	0	0	0
onvoorzien	116	122	125	128
totaal lasten	98.975	103.938	106.116	108.117
baten	-5.066	-5.051	-5.124	-5.117
onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
netto lasten	93.063	98.083	100.231	102.284
inzet reserves	-1.680	-3.605	-2.555	-1.715
te dekken door watersysteem- en zuiveringsheffing	91.383	94.478	97.676	100.569
stijging (absoluut)	2.921	3.095	3.198	2.893
stijging (in procenten)	3,3%	3,4%	3,4%	3,0%

D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen

In december 2020 is de kostentoedelingsverordening watersysteembeheer voor het laatst herzien. De verdeling over de categorieën ziet er als volgt uit:

Categorie:	
Ingezetenen	29,0%
Gebouwd	49,1%
Ongebouwd	21,5%
Natuur	0,4%

De eerstvolgende herziening van de kostentoedelingsverordening is voorzien in 2025.

Eenheden

Voor het bepalen van de tarieven zijn niet alleen de kosten van belang ook de heffingsmaatstaven (het noemereffect) spelen een rol. De eenheden worden aangeleverd door het Noordelijk Belastingkantoor (NBK).

Gerekend is met de volgende eenheden:

		2022	2023	2024	2025	2026
Watersysteemheffing	Maatstaf					
Ingezetenen	Hoofdbewoner	184.575	187.455	188.770	190.095	191.430
Gebouwd (basis)	WOZ-waarde	€ 53,8 mrd.	€ 57,2 mrd.	€ 58,6 mrd.	€ 60,1 mrd.	€ 61,6 mrd.
Gebouwd (buitendijks)	WOZ-waarde	€ 75 mln.	€ 69 mln.	€ 70 mln.	€ 72 mln.	€ 74 mln.
Ongebouwd (basis)	Hectare	133.515	134.330	134.230	134.130	134.030
Ongebouwd wegen	Hectare	4.045	4.090	4.090	4.090	4.090
Ongebouwd (buitendijks)	Hectare	50	65	65	65	65
Natuur	Hectare	33.690	34.005	33.980	33.955	33.930
Verontreinigingsheffing	VE	7.125	8.095	8.095	8.095	8.095
Zuiveringsheffing	VE	540.665	545.365	548.320	551.295	554.290

Opmerkingen:

Het aantal ingezetenen is niet gelijk aan het aantal inwoners van ons beheergebied. Dit kan betekenen dat ondanks een bevolkingskrimp een lichte stijging van het aantal ingezetenen (vooral meer eenpersoonshuishoudens) mogelijk is. De sterke stijging van het aantal ingezetenen in 2023 is het structurele gevolg van het verwerken van een inhaalslag uit 2020. Omdat intussen een aantal jaren het aantal ingezetenen te laag werd geraamd is er nu voor gekozen een hogere jaarlijkse stijging van het aantal ingezetenen op te nemen. We hanteren nu een jaarlijkse stijging van 0,7%.

In deze MJR is voor de watersysteemheffing gebouwd uitgegaan van het jaarlijks stijgen van de WOZ-waarde voor 2023 van 5% en voor de jaren 2024, 2025 en 2026 2,5%. Deze verwachtingen zijn gebaseerd op de laatste inventarisatie van de landelijke Waarderingskamer. De WOZ-waarde van alle gebouwde objecten bepaalt de totale opbrengst voor de watersysteemheffing gebouwd. Elk jaar gaan de gemeenten de waarde van gebouwde objecten opnieuw bepalen. Bij het opstellen van de begroting 2022 is uitgegaan van een te lage waardestijging. Dit betekent dat de verwachte stijging van de WOZ-waarde voor 2023 deels bestaat uit de extra stijging in 2022 en de verwachte stijging voor 2023 (5%).

In 2023 stijgt het aantal hectares ongebouwd ten opzichte van 2022. Dit komt vooral doordat de verwachte afname van het aantal hectares voor ongebouwd ongeveer 900 hectare lager blijkt uit te vallen dan eerder ingeschat. De verwachting was dat meer hectares ongebouwd aan WOZ objecten zouden worden toegerekend, uiteindelijk is dat meegevallen.

Het aantal hectares ongebouwd en natuur daalt in deze prognose vervolgens vanaf 2024 jaarlijks met respectievelijk 100 en 25 hectare. Het realiseren van nieuwbouw of het toewijzen van ongebouwd / natuur grond aan WOZ objecten is hier over het algemeen debet aan.

Het aantal vervuilingseenheden voor de zuiveringsheffing stijgt vooral door de stijging van het aantal ingezetenen. Extra ingezetenen betekent extra woonruimten en daarmee meer vervuilingseenheden. Ook hier is daarom rekening gehouden met een jaarlijkse stijging van 0,7%.

Belastingtarieven 2023 - 2026

We gaan uit van het voortzetten van de ingezette koers van kostenbeheersing.

De beeldvorming van het waterschap wordt voor een deel bepaald door de ontwikkeling van de tarieven. Grote schommelingen in de tariefontwikkeling zijn niet gewenst.

Onderkend moet wel worden dat we op met name de noemereffecten (het aantal eenheden waarop de tarieven zijn gebaseerd, bijvoorbeeld het aantal ingezetenen) geen invloed hebben.

Hierna worden per taak de verwachte kostenontwikkelingen en de tariefontwikkelingen tot en met 2026 aangegeven.

Meerjarenraming watersysteembeheer / 3% stijging

Scenario energie + 10%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	51.776	52.906	54.360	56.122
Bedrag voor onvoorzien	65	66	68	71
Kosten kwijtschelding	927	955	984	1.014
Onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
Netto lasten	51.922	53.123	54.651	56.491
Inzet algemene reserve	-2.020	-1.725	-1.710	-1.960
Te ontvangen belastingopbrengst	49.902	51.398	52.941	54.531
Stijging in procenten	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%

Tarieven 2022 - 2026	Tarieven 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Watersysteemheffing:					
ingezetenen	76,91	77,99	79,71	81,53	83,40
gebouwd (basis)	0,04377%	0,04231%	0,04254%	0,04276%	0,04299%
gebouwd (buitendijks)	0,01246%	0,01203%	0,01209%	0,01214%	0,01220%
ongebouwd (basis)	70,35	71,86	74,12	76,44	78,84
ongebouwd (wegen)	139,80	142,82	147,32	151,94	156,71
ongebouwd (buitendijks)	18,25	18,64	19,22	19,82	20,44
natuur	6,32	6,44	6,63	6,84	7,05
Verontreinigingsheffing	74,00	75,43	76,67	77,28	77,14

Meerjarenraming zuiveringsbeheer / maximaal 3% stijging

Scenario energie + 10%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	39.370	40.222	40.765	40.902
Bedrag voor onvoorzien	51	52	53	53
Kosten kwijtschelding	1.720	1.772	1.789	1.806
Netto lasten	41.141	42.046	42.607	42.761
Inzet algemene reserve	0	0	0	0
Te ontvangen belastingopbrengst	41.141	42.046	42.607	42.761
Stijging in procenten	2,8%	2,2%	1,3%	0,4%

Tarief 2022 - 2026	Tarief 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Zuiveringsheffing	74,00	75,43	76,67	77,28	77,14

Meerjarenraming watersysteembeheer / 3,3% stijging

Scenario energie + 50%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	51.776	53.440	54.905	56.677
Bedrag voor onvoorzien	65	67	69	71
Kosten kwijtschelding	927	955	984	1.014
Onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
Netto lasten	51.922	53.658	55.197	57.046
Inzet algemene reserve	-1.875	-1.960	-1.795	-1.880
Te ontvangen belastingopbrengst	50.047	51.698	53.402	55.166
Stijging in procenten	3,3%	3,3%	3,3%	3,3%

Tarieven 2022 - 2026	Tarieven 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Watersysteemheffing:					
ingezetenen	76,91	78,21	80,17	82,21	84,34
gebouwd (basis)	0,04377%	0,04243%	0,04278%	0,04312%	0,04348%
gebouwd (buitendijks)	0,01246%	0,01207%	0,01215%	0,01223%	0,01232%
ongebouwd (basis)	70,35	72,08	74,57	77,12	79,79
ongebouwd (wegen)	139,80	143,26	148,22	153,30	158,61
ongebouwd (buitendijks)	18,25	18,70	19,34	19,99	20,68
natuur	6,32	6,45	6,67	6,89	7,12
Verontreinigingsheffing	74,00	75,43	77,24	78,69	78,57

Meerjarenraming zuiveringsbeheer / maximaal 3% stijging

Scenario energie + 50%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	39.370	40.981	41.540	41.694
Bedrag voor onvoorzien	51	53	54	54
Kosten kwijtschelding	1.720	1.772	1.789	1.806
Netto lasten	41.141	42.806	43.383	43.554
Inzet algemene reserve	0	-450	0	0
Te ontvangen belastingopbrengst	41.141	42.356	43.383	43.554
Stijging in procenten	2,8%	3,0%	2,4%	0,4%

Tarief 2022 - 2026	Tarief 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Zuiveringsheffing	74,00	75,43	77,24	78,69	78,57

Meerjarenraming watersysteembeheer / 3,7% stijging

Scenario energie + 100%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	51.776	54.108	55.586	57.372
Bedrag voor onvoorzien	65	68	70	72
Kosten kwijtschelding	927	955	984	1.014
Onttrekking bestemmingsreserves	-846	-804	-761	-716
Netto lasten	51.922	54.327	55.879	57.742
Inzet algemene reserve	-1.680	-2.225	-1.850	-1.715
Te ontvangen belastingopbrengst	50.242	52.102	54.029	56.027
Stijging in procenten	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%

Tarieven 2022 - 2026	Tarieven 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Watersysteemheffing:					
ingezetenen	76,91	78,51	80,78	83,16	85,62
gebouwd (basis)	0,04377%	0,04260%	0,04312%	0,04363%	0,04416%
gebouwd (buitendijks)	0,01246%	0,01211%	0,01223%	0,01236%	0,01249%
ongebouwd (basis)	70,35	72,38	75,18	78,07	81,07
ongebouwd (wegen)	139,80	143,85	149,44	155,19	161,18
ongebouwd (buitendijks)	18,25	18,77	19,49	20,23	21,00
natuur	6,32	6,48	6,71	6,96	7,22
Verontreinigingsheffing	74,00	75,43	77,28	79,17	80,35

Meerjarenraming zuiveringsbeheer / maximaal 3,0% stijging

Scenario energie + 100%

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Netto kosten	39.370	41.929	42.508	42.680
Bedrag voor onvoorzien	51	55	55	56
Kosten kwijtschelding	1.720	1.772	1.789	1.806
Netto lasten	41.141	43.756	44.352	44.542
Inzet algemene reserve	0	-1.380	-705	0
Te ontvangen belastingopbrengst	41.141	42.376	43.647	44.542
Stijging in procenten	2,8%	3,0%	3,0%	2,1%

Tarief 2022 - 2026	Tarief 2022	begroting 2023	begroting 2024	begroting 2025	begroting 2026
Zuiveringsheffing	74,00	75,43	77,28	79,17	80,35

Doordat niet iedereen in dezelfde mate voor beide taken betaalt treden verschillen op in de lastenontwikkeling per categorie belastingbetalers. Hieronder wordt dit effect in procenten aangegeven.

Over het algemeen volgen de tarieven de lastenontwikkeling per taak. De verschillen worden duidelijk bij onze “voorbeeldbelastingbetalers”.

Effecten tarieven op voorbeeldbelastingbetalers (bij scenario energie + 10%)

	2023	2024	2025	2026
Gezin met een huurhuis	1,8%	1,8%	1,2%	0,5%
Gezin met een eigen woning	1,7%	2,1%	1,7%	1,1%
Gezin met een agrarisch bedrijf	2,1%	3,1%	3,0%	3,0%
MKB bedrijf	1,7%	2,5%	2,1%	1,7%
Industrieel bedrijf	1,9%	1,8%	1,0%	0,1%
Natuur	1,9%	3,0%	3,2%	3,1%

Effecten tarieven op voorbeeldbelastingbetalers (bij scenario energie + 50%)

	2023	2024	2025	2026
Gezin met een huurhuis	1,9%	2,4%	2,0%	0,6%
Gezin met een eigen woning	1,8%	2,7%	2,4%	1,3%
Gezin met een agrarisch bedrijf	2,4%	3,4%	3,4%	3,3%
MKB bedrijf	1,8%	2,9%	2,7%	1,9%
Industrieel bedrijf	1,9%	2,5%	2,0%	0,1%
Natuur	2,1%	3,4%	3,3%	3,3%

Effecten tarieven op voorbeeldbelastingbetalers (bij scenario energie + 100%)

	2023	2024	2025	2026
Gezin met een huurhuis	2,0%	2,6%	2,6%	1,9%
Gezin met een eigen woning	2,0%	2,9%	2,9%	2,4%
Gezin met een agrarisch bedrijf	2,8%	3,8%	3,8%	3,7%
MKB bedrijf	2,1%	3,2%	3,2%	2,8%
Industrieel bedrijf	2,0%	2,6%	2,5%	1,7%
Natuur	2,5%	3,6%	3,7%	3,7%

Bij de voorbeeldbelastingbetalers in alle scenario's zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd (basis 2022):

Gezin met een huurhuis: 3 VE

Gezin met een eigen woning: 3 VE, WOZ-waarde € 235.000

Gezin met een agrarisch bedrijf: 3 VE, WOZ-waarde € 470.000, 80 hectare landbouwgrond

MKB bedrijf: 10 VE, WOZ-waarde € 2.350.000

Industrieel bedrijf: 800 VE, WOZ-waarde € 11.750.000

Natuur: tarief per hectare

Door veranderingen in de heffingseenheden (aantal ingezetenen, hectares ongebouwd etc.) treden onderling wel verschillen op. Hier speelt mee dat het aantal eenheden (hectares) bij ongebouwd jaarlijks afneemt. Bij de overige belastingcategorieën stijgt het aantal eenheden (WOZ-waarde, aantal ingezetenen). Bij een verlaging van het aantal eenheden, stijgt het tarief per eenheid.

Voor het zuiveringsbeheer worden de kosten verdeeld op basis van het aantal vervuilingseenheden.

E. Weerstandsvermogen

De omvang van de algemene reserves per 1 januari 2023 is als volgt:

Taak	Stand per 1 januari 2023 (incl. VJR 2022)	Minimum omvang (basis: risico- inventarisatie)	Meer t.o.v. Minimumomvang
Watersysteembeheer	9.497.000	1.806.000	7.691.000
Zuiveringsbeheer	4.064.000	667.000	3.397.000
Totalen	13.561.000	2.473.000	11.088.000

Omvang risico's

Op basis van de recente actualisatie van de risico-inventarisatie is de minimale omvang van de reservepositie vastgesteld op afgerond € 2,5 miljoen. Dit is het weerstandsvermogen.

De algemene reserves worden vooral gebruikt als algemeen weerstandsvermogen. Het weerstandsvermogen geeft aan hoeveel financiële ruimte er is om substantiële tegenvallers op te vangen, zonder dat het beleid moet worden aangepast en/of doelstellingen niet kunnen worden gerealiseerd.

Het hebben van voldoende weerstandsvermogen stelt ons in staat financiële tegenvallers, zoals beschreven in de risicoparagraaf, op te kunnen vangen zodra ze zich voordoen.

Uitgangspunt is de omvang van deze reserves in overeenstemming te brengen met het in ons Financieel Statuut gebruikte uitgangspunt dat de reservepositie per taak ligt binnen de bandbreedte van het vastgestelde minimum en maximum.

Scenario's

In deze meerjarenraming wordt "indicatief" uitgegaan van een drietal scenario's voor de stijging van de energielasten vanaf 2024. Tot en met 2023 zijn de energietarieven contractueel reeds vastgelegd.

Met name door de oorlog in Oekraïne zijn de energieprijzen explosief gestegen. Momenteel (voorjaar 2022) is er geen zicht op hoe dit zich verder ontwikkelt.

De scenario's zijn achtereenvolgend een stijging van 10%, 50% en 100%. In alle drie scenario's zijn de uitgangspunten opgenomen zoals genoemd in de paragraaf ontwikkelingen (hoofdstuk 3 A).

Toelichting inzet algemene reserve Watersysteembeheer

Ingaande 2011 wordt de algemene reserve van de taak watersysteembeheer ingezet voor egalisatie van de tariefstijgingen. De algemene reserve wordt hiervoor ingezet tot de minimumomvang. Inzet van de algemene reserve betekent dat een deel van de netto last niet wordt gedekt door belastingopbrengsten maar door een onttrekking aan de reserve. Aanleiding hiervoor waren een aantal grote kostenstijgingen waar wij als waterschap geen invloed op hadden. Voorbeelden hiervan zijn de overdracht van het muskusrattenbeheer, de jaarlijkse bijdrage Hoogwater Beschermingsprogramma (HWBP) en het wegvallen van het dividend van de NWB.

In de drie berekende scenario's stijgen de netto lasten (na inzet van de algemene reserve) respectievelijk met 3%, 3,3% en 3,7%. In de scenario's 2 en 3 (stijging energielasten in 2024 met 50% en 100%) is de beoogde stabiele lastenstijging binnen 3% niet meer te handhaven omdat de reservepositie dit niet toelaat. De verwachte stand van de algemene reserve ultimo 2026 ligt, in alle drie scenario's, boven de minimumomvang. Deze bedraagt € 1.806.000 voor het watersysteembeheer.

Toelichting inzet algemene reserve Zuiveringsbeheer

In scenario 2 is de extra lastenstijging in 2024 beperkt tot 3% door inzet van de algemene reserve. In scenario 3 is de stijging beperkt tot 3% in de jaren 2024 en 2025 door inzet van de algemene reserve. Ook voor het zuiveringsbeheer geldt dat de verwachte stand ultimo 2026 in alle drie scenario's, boven de minimumomvang ligt. Deze bedraagt € 667.000 voor het zuiveringsbeheer.

Omvang reserves

Hieronder volgt, per scenario, een tabel van het verloop van de algemene reserves over de 2023 t/m 2026.

Volgens deze meerjarenraming ziet het verloop van de algemene reserves er als volgt uit:

Scenario 1: stijging energie ingaande 2024 met 10%.

Tabel verloop algemene reserves 2023 – 2026 (per 31/12)

	2023	2024	2025	2026
Watersysteembeheer	9.497.000	7.477.000	5.752.000	4.042.000
aanwending	-2.020.000	-1.725.000	-1.710.000	-1.960.000
Saldo per 31/12	7.477.000	5.752.000	4.042.000	2.082.000
			<i>minimumomvang 1.806.000</i>	
Zuiveringsbeheer	4.064.000	4.064.000	4.064.000	4.064.000
aanwending	0	0	0	0
Saldo per 31/12	4.064.000	4.064.000	4.064.000	4.064.000
			<i>minimumomvang 667.000</i>	

Scenario 2 stijging energie ingaande 2024 met 50%.

Tabel verloop algemene reserves 2023 – 2026 (per 31/12)

	2023	2024	2025	2026
Watersysteembeheer	9.497.000	7.622.000	5.662.000	3.867.000
aanwending	-1.875.000	-1.960.000	-1.795.000	-1.880.000
Saldo per 31/12	7.622.000	5.662.000	3.867.000	1.987.000
			<i>minimumomvang 1.806.000</i>	
Zuiveringsbeheer	4.064.000	4.064.000	3.614.000	3.614.000
aanwending	0	-450.000	0	0
Saldo per 31/12	4.064.000	3.614.000	3.614.000	3.614.000
			<i>minimumomvang 667.000</i>	

Scenario 3 stijging energie ingaande 2024 met 100%.

Tabel verloop algemene reserves 2023 – 2026 (per 31/12)

	2023	2024	2025	2026
Watersysteembeheer	9.497.000	7.817.000	5.592.000	3.742.000
aanwending	-1.680.000	-2.225.000	-1.850.000	-1.715.000
Saldo per 31/12	7.817.000	5.592.000	3.742.000	2.027.000
			<i>minimumomvang 1.806.000</i>	
Zuiveringsbeheer	4.064.000	4.064.000	2.684.000	1.979.000
aanwending	0	-1.380.000	-705.000	0
Saldo per 31/12	4.064.000	2.684.000	1.979.000	1.979.000
			<i>minimumomvang 667.000</i>	

F. Risicoparagraaf

Onderdeel van de meerjarenraming is de risicoparagraaf.

De risicoparagraaf geeft een inventarisatie van de risico's waarvoor slechts gedeeltelijk maatregelen zijn en kunnen worden getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie van het waterschap. De risico-inschatting is gebaseerd op subjectieve aannames, waarbij het inzicht sterk afhankelijk is van vele onzekere toekomstige factoren. Aangezien deze onzekerheden niet vooraf te kwantificeren zijn, kan er geen voorziening worden gevormd.

Het weerstandsvermogen geeft aan hoeveel financiële ruimte er is om substantiële tegenvallers op te vangen, zonder dat het beleid moet worden aangepast en/of doelstellingen niet kunnen worden gerealiseerd. De omvang van het weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- de risico's;
- de weerstandscapaciteit (de algemene reserve).

De risico's relevant voor het weerstandsvermogen zijn die risico's die niet anderszins zijn ondervangen. Reguliere risico's – risico's die zich regelmatig voordoen en die veelal vrij goed meetbaar zijn – maken geen deel uit van de risico's in het onderdeel weerstandsvermogen. Hiervoor kunnen immers verzekeringen worden afgesloten of voorzieningen worden gevormd. Bij investeringsprojecten zijn de reguliere risico's onderdeel van de kostenraming die de basis vormt voor het aan te vragen investeringskrediet.

Wij hanteren voor het identificeren en kwantificeren van bedrijfsvoeringsrisico's een systematiek die het risico uitdrukt in de kans op optreden vermenigvuldigd met het gevolg, waarbij een onderscheid wordt gemaakt naar strategische, compliance (voldoen aan wet en regelgeving) of operationele gevolgen. Daarbij wegen we, indien mogelijk en van toepassing, ook het financiële aspect mee.

Met deze risicosimulatie hebben we bepaald dat het weerstandsvermogen circa € 2,5 miljoen moet zijn. De algemene reserve bedraagt per 31 december 2021 ca. € 14,8 miljoen (inclusief het resultaat 2021) en is derhalve ruimschoots toereikend voor de gesignaleerde risico's.

Als een crisis bijvoorbeeld als gevolg van een natuurramp of een terroristische aanslag zich voordoet, is het de vraag of Hunze en Aa's aansprakelijk kan worden gesteld voor de financiële gevolgen. Het waterschap zal in dergelijke gevallen hoogstwaarschijnlijk over onvoldoende weerstandsvermogen beschikken om de financiële gevolgen te kunnen dragen. De verwachting is dat het Rijk bij een grote crisis zal bijdragen. Dit is bijvoorbeeld geregeld in de Wet tegemoetkoming schade bij rampen en zware ongevallen (Wts). Deze wet geeft regels over de tegemoetkoming in schade en kosten in geval van overstromingen door zoet water, aardbevingen en andere rampen en zware ongevallen.

Waterschap Hunze en Aa's houdt geen rekening met disproportionele risico's bij het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit. Indien het weerstandsvermogen ontoereikend zou zijn voor de gevolgen van risico's kan de onbenutte belastingcapaciteit ter dekking worden ingezet, dit leidt tot tariefverhoging.

De laatste actualisatie vond plaats bij de jaarrekening 2021 (tevens AB 29 juni 2022). Ten opzichte van de jaarrekening 2021 zijn in de paragraaf geen aanpassingen gedaan.

De belangrijkste **risico's** zoals die momenteel worden gezien betreffen, ingedeeld naar strategisch, compliance en operationeel:

STRATEGISCH

Omgevingsgerichtheid en imago

Onze omgeving stelt steeds hogere eisen aan de uitvoering van onze taken, terwijl wij in essentie een op inhoud gerichte organisatie zijn en onze kerntaken vaak een lastig te meten of ervaren langetermijneffect hebben. Hierdoor lopen wij de kans om onvoldoende te voldoen aan de eisen en verwachtingen die onze omgeving stelt. Er zal adequaat moeten worden ingespeeld op maatschappelijke ontwikkelingen en het voldoende bewust zijn van de omgeving om bijvoorbeeld projecten te kunnen realiseren. Het heeft onze blijvende aandacht om dit verder te verbeteren.

Beschikbaarheid van ICT / informatievoorziening en de verwerking van persoonsgegevens

De ontwikkelingen in dit vakgebied gaan heel snel en grijpen diep in op de processen. De afhankelijkheid van ICT en van passende informatievoorziening maken de organisatie kwetsbaar. Adequate informatiebeveiliging, digitalisering en basisgegevens zijn noodzakelijk voor zekerheid in de bedrijfsvoering en het voorkomen van datalekken. Ook de rechtmatige verwerking van persoonsgegevens heeft onze aandacht. Hiervoor zijn al maatregelen in uitvoering; ook de komende jaren zullen op dit gebied resultaten worden geboekt. Het uitvoeren van maatregelen "achteraf" sluiten we echter niet uit.

Beschikbaarheid van technologie

Het op de juiste wijze uitvoeren van onze kerntaken is sterk afhankelijk van technische oplossingen, van de mogelijkheid om ontwikkelingen hierin te volgen en om uitval en storingen op te vangen. Voor de komende jaren ligt er daarnaast een grote opgave voor zowel de primaire als de regionale keringen. Hiervoor is kennis, kunde en capaciteit nodig die mogelijk niet voldoende in de organisatie aanwezig is. Technisch personeel kan in deze behoefte voorzien, maar het arbeidsaanbod is diffuus waardoor het lastig wordt te voldoen aan de toenemende technische vraagstukken. Deze afhankelijkheid van technologie en de geringe beschikbaarheid van technisch personeel geven een extra risico. Het waterschap geeft in de komende periode dan ook vorm en inhoud aan een bijgestelde personeelsplanning (periode 2023-2026), met de bedoeling om goed en voldoende personeel te krijgen en te houden. We gaan hierbij overigens uit van een stabiele formatie.

Samenwerking

We zoeken de samenwerking met andere waterschappen en met de gemeentes in ons gebied om onze doelen te realiseren. Hierdoor ontstaat een grotere bestuurlijke complexiteit én afstand tot het concrete proces. Een voorbeeld hiervan is de beoogde samenwerking in de waterketen. De samenwerking in de waterketen levert besparingen op zoals afgesproken in het Bestuursakkoord Water. De samenwerking vergt continue aandacht. Zorgpunt hierbij is het besef van urgentie, maar ook de mogelijke wettelijke belemmeringen (zoals de btw en de vennootschapsbelasting).

Fonds Oude leidingen

Het Fonds Oude Leidingen maakt onderdeel uit van de Gemeenschappelijke Regeling met waterschap Noorderzijlvest en is bedoeld voor het opruimen van oude en buiten gebruik gestelde persleidingen. Het fonds wordt gevoed via het rendement op het fonds. Het fonds wordt beheerd door Noorderzijlvest. Als de omvang van het fonds ontoereikend is dragen beide waterschappen naar evenredigheid bij in de kosten.

Aanspraken op externe garantstelling door derden

Voor de garantstelling voor een lening van verbonden partijen bestaat het risico dat het waterschap wordt aangesproken. Op dit moment hebben we enkel een garantstelling verstrekt op het doorlopende krediet ten behoeve van de Unie van Waterschappen en de huisvesting van de Unie.

Belastingsamenwerking: Noordelijk Belastingkantoor

Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van het Noordelijk Belastingkantoor voor zover dit de begrotingspositie overschrijdt. Het Noordelijk Belastingkantoor kent geen eigen vermogen.

ICT-samenwerking: Het Waterschapshuis

Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van het Waterschapshuis voor zover dit de begrotingspositie overschrijdt. Het Waterschapshuis kent geen eigen vermogen.

Aardbevingen

Ten gevolge van de aardbevingen kan schade ontstaan aan de bestaande infrastructuur. Ook voor de nieuw aan te leggen infrastructuur is het niet duidelijk welke maatregelen genomen moeten worden voor het aardbevingsbestendig bouwen. Naast een technisch risico, is er ook een financieel risico aan verbonden.

Veenkoloniale afvalwaterleiding (VKA)

Voor het transport van zout bedrijfsafvalwater uit de Veenkoloniën is in het verleden een afvalwaterleiding (VKA) naar de Waddenzee aangelegd. Het waterschap beschouwt deze VKA niet als een overheidstaak en hierover heeft enige tijd onenigheid bestaan tussen het waterschap en de betrokken bedrijven. Om dit geschil te beslechten is bij de rechter een oordeel gevraagd over deze kwestie. De rechtbank heeft vastgesteld dat het beheer en onderhoud van de VKA geen publieke taak van het waterschap is. Daarnaast heeft de rechtbank aangegeven dat het waterschap een redelijke termijn in acht moet nemen voor de overdracht van de VKA, zodat bedrijven hierop kunnen anticiperen. Momenteel vinden constructieve gesprekken plaats met de bedrijven met de intentie om tot een oplossing te komen. Hierbij worden afspraken gemaakt over het eigendom, beheer en onderhoud van de VKA.

COMPLIANCE

Juridische procedures, schadeclaims en geschillen met aannemers

Ten tijde van het opstellen van de jaarrekening 2021 lopen een aantal juridische procedures en schade-claims die ertoe kunnen leiden dat het waterschap aansprakelijk wordt gesteld en tot betaling van deze financiële claims over moet gaan. De verschillende zaken bevinden zich in diverse stadia van de procedure (claims, beroep of hoger beroep). De procedures hebben betrekking op verschillende aansprakelijkheden zoals nadeelcompensatie, meerwerk of schade. Onze inschatting is vooralsnog dat de procedures niet in ons nadeel zullen uitvallen.

Ontwikkelingen rondom Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)

We staan in Nederland voor een grote opgave om de stikstofneerslag terug te brengen. In het voorjaar van 2020 heeft het kabinet daarom een aantal maatregelen aangekondigd die leiden tot een vermindering van de stikstofuitstoot. Om duurzaam perspectief voor natuur én economische ontwikkeling mogelijk te maken in Nederland blijven aanvullende stikstofreductiemaatregelen en middelen voor alle sectoren nodig.

Voor de waterschappen is eind 2019 een noodwet opgesteld die ervoor moet zorgen dat de waterveiligheidsprojecten ondanks de strengere stikstofregels door kunnen gaan. De uiteindelijke verdere gevolgen van de PAS voor ons waterschap zijn nog onduidelijk.

OPERATIONEEL

Schade door inzet (nood)bergingsgebieden

Ondanks het feit dat ons watersysteem robuust is kan het in uitzonderlijke gevallen van extreme neerslagsituaties noodzakelijk zijn om (nood)bergingsgebieden in te zetten. In dit geval vindt er door het waterschap moedwillig een beheerste inundatie plaats van deze vooraf ingerichte gebieden. Op basis van afspraken die hierover zijn gemaakt in een schaderegeling zal de daarbij veroorzaakte schade door het waterschap vergoed moeten worden. Hiervoor is in 2010 door het dagelijks bestuur de “Beleidsregel schadevergoeding bergingsgebieden 2010” vastgesteld op grond van de door het algemeen bestuur vastgestelde “Procedureverordening schadevergoeding 2010”. De keuze voor (nood)bergingsgebieden is historisch ingegeven door een kosten-batenanalyse. Geconcludeerd is destijds dat inrichting en inzet van bergingsgebieden een bedrijfseconomisch voordeliger variant is dan het bouwen van (overgedimensioneerde) gemalen. De eventueel te maken kosten voor schade is derhalve een direct gevolg van de gemaakte keuze. Hoewel het hier feitelijk om kosten van beheermaatregelen voor een adequaat waterbeheer gaat, is gezien het (onvoorspelbare) karakter van deze post ervoor gekozen deze niet jaarlijks in de begroting (en daarmee in het tarief) op te nemen, maar onderdeel te laten zijn van de risicoparagraaf en de claim op het weerstandsvermogen.

Naast inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden met een eigen vastgesteld vergoedingsregime kan het in uitzonderingssituaties noodzakelijk zijn, als de gehele capaciteit is benut, een ander gebiedsdeel aanvullend te inunderen (in opdracht van de Commissaris van de Koning). Gezien het feit dat dit niet is ingericht en gereguleerd met infrastructurele maatregelen, zal de schade naar verwachting hoger zijn dan bij inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden, de kans op noodzaak tot inzet is echter vele malen kleiner.

Toetsing primaire waterkering op aardbevingsbelasting

In 2016 hebben we een toets op de stabiliteit van de primaire waterkering met betrekking tot de aardbevingen uitgevoerd. De laatste stand van zaken is dat we geen schade van betekenis verwachten als gevolg van aardbevingen. We blijven het volgen maar gaan geen versterkingen op voorhand uitvoeren.

Toetsing primaire waterkering en regionale keringen

Uiterlijk 2023 moeten we een technische beoordeling hebben afgerond van onze primaire waterkering met het doel om 2050 de waterveiligheid te garanderen in het achterliggend gebied. De verwachting is dat de grondkering volledig wordt afgekeurd op grond van hoogte, stabiliteit en dijkbekleding. De kunstwerken worden naar verwachting in deze toetsronde wel goedgekeurd.

Met behulp van het Hoogwater Beschermingsprogramma (HWBP) moeten de primaire waterkeringen in Nederland uiterlijk 2050 in goede toestand worden gebracht.

Het Masterplan Kaden zorgt ervoor dat de regionale kaden in ons beheergebied weer voldoen aan de hoogtenormen. Hiervoor is jaarlijks groot onderhoud nodig aan een deel van de kaden. De provincie Groningen heeft in 2014 de uitgangspunten voor het toetsen van de regionale keringen vastgesteld.

Uiterlijk 2023 hebben we alle boezemkeringen formeel getoetst (zoals bij de zeedijk), waarbij naast op hoogte ook wordt getoetst op: macro- en microstabiliteit, piping/heave, bekleding en dergelijke. Met de provincie Groningen zijn afspraken gemaakt over het vervolg van de beoordeling van de regionale keringen.

Per afgekeurd kadetraject zal er een verbetermaatregel worden uitgewerkt en als projectvoorstel aan het algemeen bestuur worden aangeboden. Intussen zijn voor de regionale waterkeringen bij het Winschoterdiep (en Rensel), de Pekel Aa, het Drents Diep en Tusschenklappen investeringen gedaan of opgenomen in de MJJ. Daarnaast verwachten we binnen enkele jaren nog investeringen langs de Borgsloot, het Winschoterdiep (traject tussen Hoogezand en Winschoten) en bergingsgebied Lappenvoort.

Belastingopbrengsten

Door de economische situatie (denk aan faillissementen) kunnen de belastingopbrengsten en kwijtscheldingen zich anders ontwikkelen dan we in de begroting en meerjarenraming meenemen.

Gevolgen maatregelen naar aanleiding van het Covid 19 - Coronavirus

We zijn begin 2020 door de gevolgen van het Covid 19 virus in een onzekere economische situatie terechtgekomen. De benoemde risico's in de voorgaande risicoparagraaf met betrekking tot faillissementen en werkloosheid zijn echter tot nu toe beperkt tot uiting gekomen. Mede door de getroffen corona-maatregelen en de inmiddels toegenomen vaccinatiegraad zijn deze risico's ook voor de toekomst sterk afgenomen. De onzekerheid blijft echter nog steeds. Onzeker is met name of er nieuwe besmettingsgolven gaan komen.

We hebben een beeld van wat corona ons tot nu toe heeft gebracht, maar over wat corona ons nog gaat brengen en welke effecten de coronacrisis in de toekomst zal hebben, weten we niet. De crisis als gevolg van de pandemie raakt het waterschap op veel verschillende manieren. Er zijn twee factoren dominant maar ook onzeker: de ontwikkeling van (de inbaarheid van) onze belastinginkomsten en de samenwerkingsmogelijkheden met partners.

Daarnaast kunnen de operationele risico's bestuurlijke impact hebben. Voorbeelden hiervan zijn het niet voldoen aan wet- en regelgeving (NBW of KRW), het niet op orde hebben van het watersysteem of niet nakomen van bestuurlijke afspraken (bijv. verwachtingen die gewekt zijn in het Waterbeheerprogramma of in de studie Droge Voeten 2050).

G. Investeringsprogramma

In deze meerjarenraming zijn de kapitaallasten berekend op een jaarlijks investeringsvolume van € 17 miljoen. Na de vaststelling van het WBP 2022-2027 zijn er geen ontwikkelingen, zoals vertragen of versnellen van de KRW projecten, die er voor zorgen dat de inschatting van € 17 miljoen moet worden bijgesteld.

Ten opzichte van de voorliggende jaren is hierin rekening gehouden met een indexering van het verwachte kostenniveau. Sinds het uitbreken van de coronacrisis zijn de prijzen van materialen gestegen. Ook de beschikbaarheid van bepaalde producten leidt in een aantal gevallen tot vertraging en kostenstijgingen.

Na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne zijn de prijzen voor energie, brandstof en materialen nog verder gestegen. De aannemers maken hier meer en meer melding van. Deze prijsstijgingen kunnen door de opdrachtgever niet geheel bij de markt worden neergelegd, zoals blijkt uit beschikbare jurisprudentie. Vanuit onder andere Bouwend Nederland zijn de waterschappen gevraagd om met de aannemers in goed overleg te gaan om te komen tot een redelijke en billijke oplossing voor deze extra kosten.

De consequentie kan zijn dat de kosten in sommige lopende projecten hoger zullen zijn dan vooraf begroot. Indien mogelijk zullen deze kosten gedekt worden uit het projectbudget (budget onvoorzien). Indien dit niet mogelijk is zal er gebruik worden gemaakt van het mandaat van het DB. Op basis van het delegatiebesluit kan het DB besluiten om per project het investeringskrediet tot een hoogte van 5% van het door het AB verstrekte investeringskrediet te overschrijden, met een maximum van € 50.000,-. Mocht blijken dat ook dit onvoldoende is, dan zal het Algemeen Bestuur om een kredietverhoging worden gevraagd.

Het is deze zeer bijzondere tijd niet mogelijk om nu een betrouwbare voorspelling te maken over de consequenties in de komende jaren. Als er in de komende maanden wel concrete en betrouwbare informatie over de prijsstijgingen beschikbaar komt dan zal dat in de begroting 2023 worden meegenomen.

H. Financiering

De investeringen van ons waterschap worden gefinancierd middels totaalfinanciering met langlopende geldleningen, kort geld en eigen vermogen. De financieringsbehoefte wordt bepaald door het zogenaamde financieringstekort. Het financieringstekort is het verschil tussen de boekwaarde van de investeringen en het saldo van de langlopende geldleningen en het eigen vermogen. Het financieringstekort wordt, rekening houdende met de regels van de Wet Fido, deels gedekt door kort geld en deels door langlopende geldleningen. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de marktomstandigheden. De financieringsbehoefte tot eind 2026 bedraagt € 62 miljoen en zal in de loop van de meerjarenperiode worden ingevuld.

Bijlage

Meerjarenraming 2023 – 2026

MJI 2023 - 2026

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2023 - 2026

Categorie A - Projecten waar reeds besluitvorming over heeft plaatsgevonden
Getoond worden de geplande uitgaven van reeds beschikbaar gestelde kredieten.

	Omschrijving / projectnaam	2023	2024	2025	2026
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
230	Aanleg Meerstad		1.200.000	1.200.000	
500	Masterplan Kaden	600.000	1.487.862	21.341	130.000
757	Versterken boezemkades Tusschenklappen	50.949			
853	Veiligheid sluizen Termunterzijl	50.000			
880	Kadeversterking Lappenvoort-Oosterland	150.000			
	Subtotaal	850.949	2.687.862	1.221.341	130.000
	Programma Watersystemen				
028	Herinrichting Haren				93.771
076	Herinrichting midden Groningen	8.907			
115	Landinrichting Laaghalen	449.241			
208	Uitvoering waterplannen				596.744
306	Ecologische Hoofdstructuur	59.509			
417	Verdrogingsbestrijding		76.500	20.800	189.893
624	WKK Scheemda	1.582.000	255.000		
715	Baggeren Kieldiep		100.000	400.000	
724	WKK Assen	176.000	286.215		
742	Maatregelen waterlichaam Drentsche Aa	500.000	75.000		
744	Maatregelen waterlichaam Hunze	1.350.000			
745	Maatregelen waterlichaam Zuidlaardermeer	500.000	1.442.000	2.100.000	200.000
773	DAW bijdrage regionale regeling	198.874			
782	Onderhoudsmachines 2022	600.000			
799	Fosfaatverwijdering RWZI's	22.000	84.000		
812	Watersysteem Hunze BHP 2022-2027	1.241.000	3.073.000	2.565.000	2.897.000
816	Natuurvriendelijke oevers BHP 2022-2027	100.000	600.000	700.000	900.000
819	Visveilig maken gemaal Duurswold				50.000
822	Kadetrject Tjuchem			125.000	
847	Watersysteem Drentsche Aa BHP 2022-2027			500.000	750.000
861	Baggeren Mussel Aa kanaal	900.000			
874	Oldambtmeer BHP 2022-2027		500.000		
918	DAW Drenthe	200.000		120.000	80.000
919	DAW Groningen	360.000		360.000	180.000
	Subtotaal	8.247.531	6.491.715	6.890.800	5.937.408
	Programma Organisatie				
751	Vervanging onderhoudsbeheersysteem	18.831	9.914		
763	Vervangen daken	185.000			
810	Zonnecarports parkeerterrein	550.557			
832	Vernieuwing/verduurzaming werkplaats Veele	1.300.000			
	Subtotaal	2.054.388	9.914	0	0
	Totaalvolume investeringen per jaar:	11.152.868	9.189.491	8.112.141	6.067.408

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2023 - 2026

Categorie C - Nieuwe projecten die overeenkomstig de lijn van onderhoud en beheer als normale vervangingen / aanpassingen gelden en beheersmatige investeringen die elk jaar in één keer ter besluitvorming worden voorgelegd bij het aanbieden van de begroting

	Omschrijving / projectnaam	2023	2024	2025	2026
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
602	Vervanging hekwerk zeedijk	60.000	65.000	65.000	65.000
692	Herprofileren boezemkades	600.000	600.000	600.000	600.000
718	Groot onderhoud zeeobjecten	250.000	275.000	275.000	275.000
	Subtotaal	910.000	940.000	940.000	940.000
	Programma Watersystemen				
426	Baggeren stedelijk gebied	225.000	250.000	250.000	250.000
467	Groot onderhoud stuwen	200.000	210.000	220.500	231.000
496	Groot onderhoud sluisen	250.000	250.000	262.500	275.625
688	Cultuurhistorisch erfgoed	150.000	200.000	250.000	215.000
710	Oeverfixatie Bareveld		150.000		
715	Baggeren Kieldiep			250.000	
749	Renovatie RGM's	570.000	570.000	615.000	615.000
753	Vervanging online metingen	150.000			
758	Versterken boezem- en kanaaloevers oeverfixaties	500.000	500.000	550.000	550.000
775	Vervanging bellenbeluchting zuiveringen	609.000	294.000	509.000	1.032.000
784	Aanpassing BOS HW		120.000		
801	Vervanging telemetrie onderstations kwantiteit	100.000	100.000	100.000	100.000
802	Vervanging telemetrie onderstations kwaliteit	100.000	100.000	100.000	100.000
804	RWZI's groot onderhoud	700.000	820.000	750.000	820.000
806	Onderhoudsmachines	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000
807	Stedelijk waterbeheer	100.000	100.000	100.000	100.000
808	Oplossen knelpunten landelijk gebied	250.000	250.000	250.000	250.000
809	Vervangen diverse beschoeiingen	500.000	400.000	250.000	250.000
862	Kadeverbetering zuidzijde Zuidlaardermeer	400.000			
864	Bijdrage gemalen Hoogeveenschevaart	475.000	380.000	420.000	400.000
865	Bijdrage gemalen Drentsche Hoofdvaart	50.000	40.000	50.000	55.000
869	Schakel- en verdeelinrichting vervangen			600.000	
870	Zuiveringen civiel op norm brengen	330.000	350.000	370.000	390.000
902	PLC's RWZI Veendam			240.000	
915	Graafwerende maatregelen bever	100.000	120.000	120.000	150.000
922	Windketels vervangen	120.000	120.000	120.000	120.000
	Subtotaal	7.079.000	6.524.000	7.577.000	7.103.625
	Programma Organisatie				
728	Uitbreiding netwerkopslag GEO info		20.000		
746	Landmeetapparatuur	20.000		20.000	
805	ICT investeringen	595.000	395.000	1.200.000	225.000
833	Financieel systeem/projectadministratie	500.000			
839	Beheer BGT	40.000	40.000	40.000	40.000
841	Aanschaf laboratoriumapparatuur	200.000	200.000	200.000	200.000
	Subtotaal	1.355.000	655.000	1.460.000	465.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	9.344.000	8.119.000	9.977.000	8.508.625

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJ) 2023 - 2026

Categorie E 1 - Nieuwe projecten waarvan de kredietvoorstellen in de loop van 2023 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2023	2024	2025	2026
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
880	Kadeversterking Lappenvoort-Oosterland		2.000.000	2.000.000	
917	Versterking Borgsloot	1.750.000	1.750.000		
	Subtotaal	1.750.000	3.750.000	2.000.000	0
	Programma Watersystemen				
844	Duurzaamheidsmaatregelen coalitieacckoord	700.000	980.000		
903	Modificaties RWZI Veendam	1.075.000	300.000		
910	Motoren gemaal Rozema			2.400.000	1.000.000
920	Gemaal Groningen zuid	350.000	300.000		
	Subtotaal	2.125.000	1.580.000	2.400.000	1.000.000
	Programma Organisatie				
828	Verkiezingen 2023	400.000			
	Subtotaal	400.000	0	0	0
	Totaalvolume investeringen per jaar:	4.275.000	5.330.000	4.400.000	1.000.000

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2023 - 2026

Categorie E 2 - Nieuwe investeringen waarvan de kredietvoorstellen na 2023 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2023	2024	2025	2026
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
243	WB21 maatregelen Polder Lappenvoort				45.000
863	Versterken boezemkades n.a.v. toets stabiliteit				2.000.000
	Subtotaal	0	0	0	2.045.000
	Programma Watersystemen				
314	Stedijke wateropgave				416.451
643	Scheve Klap naar Weiwerd				3.300.000
694	Baggeren vaarwegen en kanalen		650.000	1.000.000	1.500.000
709	Groot onderhoud bruggen				200.000
819	Visveilig maken gemaal Duurswold			250.000	
873	Amerdiep			500.000	750.000
875	Toetsing NBW-norm toekomstig watersysteem		200.000	300.000	
	Subtotaal	0	850.000	2.050.000	6.166.451
	Totaalvolume investeringen per jaar:	0	850.000	2.050.000	8.211.451
	Totaal generaal categoriën:	24.771.868	23.488.491	24.539.141	23.787.484
	Per programma:				
	Programma Veiligheid	3.510.949	7.377.862	4.161.341	3.115.000
	Programma Watersystemen	17.451.531	15.445.715	18.917.800	20.207.484
	Programma Organisatie	3.809.388	664.914	1.460.000	465.000
	Totaal per programma:	24.771.868	23.488.491	24.539.141	23.787.484